

LE MONDE *diplomatique*

MAGYAR KIADÁS

2018. augusztus

Mese 2013. augusztus 31-ről

Serge Halimi

Épp öt évvel ezelőtt minden nyugati fővárosban győzedelmeskedett a nemzetközi kapcsolatok történetének egy új értelmezése. Módszeresen ismételtették, így hivatalos hittétellé vált. Eszerint, lényegét tekintve, Barack Obama elnök súlyos következményekkel járó hibát követett el 2013. augusztus 31-én, amikor lemondott arról, hogy megtámadja a szír hadsereget, amelynek bűnül rótták fel, hogy sok halottal járó vegyifegyver-támadást intézett Damaszkusz egyik külvárosa ellen.

Ez a visszafogottság tette lehetővé, hogy a saját lakosságának egy részét legyilkoló rendszer hatalomban maradjon. De, mint a volt államelnök François Hollande másokkal egyetemben állítja, „nem a szír rendszer volt az egyedüli, amely azt hitte, hogy mindent megengedhet magának. Vlagyimir Putyin is rájött, hogy bekebelezheti a Krim-félszigetet, és zavargásokat okozhat Kelet-Ukrajnában^[1]”. A történelem ilyenét újraírása, természetesen egy Winston Churchill idézettel megerősítve (aki megértette, hogy a Münchener Egyezmény utat nyit további náci támadásoknak), előre legitimálja a megelőző háborúkat és a „békét erőszakkal” politikát. Különösen Oroszországgal szemben.

De adjunk szót a védelemnek is. Az amerikaiak afganisztáni, közel-keleti és líbiai kalandjaiból tanulva, amelyeket a pánikeltető és félrevezető amerikai nemzetbiztonsági szolgálatok is támogattak, sőt tüzeltek, Obama elnök megtudta mibe kerül egy országnak, ha ismételt külföldi katonai beavatkozásoktól függ a hitelessége. „Nem kellene-e befejeznünk a korábban megkezdett két háborúkat, mielőtt egy harmadikat indítunk el?” – javasolta Szíria esetében még volt hadügyminisztere, Robert Gates is^[2].

Furcsa módon a beavatkozás egyes vigasztalan támogatói – a *New York Times* és azok az európai lapok, amelyek buzgón másolják a vezércikkeit – szeretik leleplezni az elnöki abszolutizmust, és ismételten kiemelik, mennyire tiszteletben kell tartani az ellen-hatalmi intézményeket és a jogot. Pedig Szíria nyugatiak általi bombázása nem a jogos önvédelem esete, és nem kapta meg az Egyesült Nemzetek (ENSZ) beleegyezését sem. Nem pártolta a nyugati közvélemény sem, de az Egyesült Államok Kongresszusa sem, sőt leghűségesebb szövetségeseik, az Egyesült Királyság sem, hiszen az ottani Alsóház ellenezte.

Más összehasonlítást is találhatunk, mint a Churchillre és Münchenre hivatkozást. Például ezt: 1991-ben egy nemzetközi szövetség, az ENSZ határozatára hivatkozva kényszerítette az iraki hadsereget, hogy kivonuljanak Kuvaitból. Amint ezt elérték, a neokonzervatívok George H. Bush amerikai elnök szemére vetették, hogy „nem ment végig”, és nem döntötte meg Szadám Husszeint rendszerét. Majd több mint tíz évig megállás nélkül sulykolták, hogy a régió majd minden baja ebből a következtetlenségéből ered.

Végül 2003-ban vágyuk teljesült – Churchill újjászületett –, Irakot megszállták, Szadám Husszeint felakasztották. Vajon a Közel-Keleten azóta paradicsomi állapotok uralkodnak?

Fordította: Morva Judit

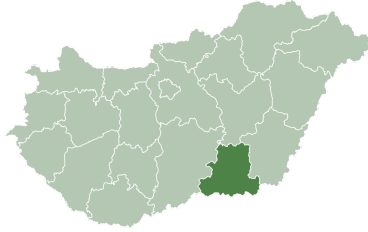
[1] François Hollande: Quel est cet allié turc qui frappe nos propres alliés? [Ki ez a török szövetséges, aki a mi szövetségeseinket támadja?], *Le Monde*, 2018. március 12.

[2] Idézi Jeffrey Goldberg: The Obama doctrine, *The Atlantic*, Boston, 2016. április.

Állami földprivatizáció – intézményesített földrablás (2015-2016.) - Csongrád megye

Dr. Ángyán József

Ajánlás

Az állam tulajdonában lévő közös nemzeti földvagyonunk – a villámgyors lebonyolítás tényeiből következtethetően bizonyára hosszasan előkészített, majd 2015 nyarán, a „migrációs válság” árnyékában, hirtelen bejelentett – kiárusítását a kormányzat részéről sok valótlanságot és a közvéleményt félrevezető csúsztatást is tartalmazó propagandakampány kísérte. Arra az egyszerű kérdésre azonban, hogy miért is kell az állami földeket újra eladni, arra észérvek, értelmes magyarázatok alig születtek. Ahhoz, hogy a tényleges érdekeket, szándékokat és folyamatokat, a lépés valóságos – az egész társadalmat érintő – hatásait megértsük, érdemes a „Földet a gazdáknak!” program – 2015 novembere és 2016 júliusa között, három hullámban lebonyolított, majd 2016 őszén törvénnyel lezárt – árverés

földértékesítési eljárása tényadatait is elemezni.

Összeállította: Ángyán József

Készült: a Greenpeace Magyarország Egyesület támogatásával

Az első megyei mintaelemzést ezzel a szándékkal, 2016 áprilisában tettem közzé, majd a programzáró törvény megszületését követően elkezdtem a végleges, hivatalosan közzétett megyei árverési adatok több szempontú feldolgozását és a megyei zárójelentések összeállítását. *Fejér, Győr-Moson-Sopron, Somogy, Jász-Nagykun-Szolnok, Borsod-Abaúj-Zemplén és Pest megye* megyét követően jelen zárójelentés *Csongrád megye* állami föld-privatizációs képét mutatja be, amely meghirdetett (14.670 ha) és elárverezett (12.098 ha) területeinek nagysága alapján a megyék rangsorában a felső középmezőnybe tartozik. Ezzel a sikeresen elárverezett összes terület (182.000 ha) több mint 54%-a (99.000 ha) adatainak feldolgozását elvégeztem. A többi megye adatait is elemezve reményeim szerint kirajzolható lesz az országos kép, ellenőrizhető, megerősíthető vagy cáfolható lesznek az állami földprivatizációs program kormányzati értékelésének állításai.

A rendszer megítéléséhez azonban Csongrád megye önmagában is jó mintául szolgálhat. Az elkelt megyei földterület pl. ugyan 277 nyertes árverezőhöz került, de annak mintegy 70%-át, több mint 8.300 hektárt 73 nyertes árverező tagja nevének mindössze 27 nagy – 100 ha fölötti területhez jutott – érdekeltség szerezte meg. Az „átlagjavító” – 20 ha alatti területet szerző – 126 kisnyertes érdekeltség, a nyertesek közel 60%-a eközben csupán a területek kevesebb mint 9%-ához, alig több mint 1.000 hektárhoz jutott. Ez a – kiválasztott keveseknek nagy, viszonylag sokaknak pedig igen kis területeket juttató, tudatosnak tűnő – rendszer olyan „családi léptékű” megyei átlag, 44 ha/nyertes kimutatását teszi lehetővé, amely alkalmas a közvélemény tökéletes megtévesztésére.

E megye adatai azt – a kormányzati propaganda „a föld azé a helyben élő földművesé legyen, aki azt megműveli” jelmondatával ellentétben – általános tendenciát is igazolják, hogy a helybeli gazdálkodó családok elől a földek többségét – Csongrád megye esetében mintegy 58%-át – külső, tőkeerős árverezők szerzik meg. Ráadásul az úgynevezett „helybeliek” között is szép számmal találunk olyan cégtulajdonosokat is, akik – a földforgalmi törvény abszurd szabályozása folytán, lakhelyüktől és foglalkozásuktól függetlenül – cégük székhelye jogán válhattak úgy „szerzőképes helyi földművesé”, hogy helyben akár sohasem jártak. Ezen túl az árverési nyertesek többsége, nemcsak hogy nem „helybeli”, hanem több mint 3.300 ha-t, a megyében elárverezett területek több mint 27%-át a kormányhatározatban rögzített 20 km-nél is nagyobb távolságban lakó, 38 nyertes licitáló szerezte meg.

A bérleti viszonyok elemzése itt is azt mutatja, hogy az elárverezett területek túlnyomó többsége – Csongrád megyében közel 90 %-a – az árverés idején 1-20 éves hátralevő futamidejű szerződéssel bérebe adott – azaz nem az állam, hanem a bérlők által művelt – terület. Irrelevánsok tehát azok a kijelentések, amelyek azzal próbálták indokolni a földvagyon eladását, hogy az állam annak rossz gazdája, az állami cégeket a management „szétlopja”. Ezen túl a földbérlő/földtulajdonos viszonyok vizsgálata olyan általános tendenciákat is jelez, amelyek itt is a föld- és birtokpolitika tudatos stratégiai, feudális klientúra-építő jellegét mutatják, ugyanaz a feudális vazallusrendszer figyelhető meg, mint más megyék földprivatizációs folyamataiban.

- A nagy bérlő „baráti” cégek esetében ugyanis itt is szembetűnő, általános jelenség, hogy meghirdetett területeik jelentős részét, akár egészét vezetőik és/vagy tulajdonosaik vásárolták fel. Más szavakkal e kormány-közeliek cégek és magánszemélyek bérelt területeiből – nem ritkán a „baráti” bérlőkkel egyeztetve – jobbára azokat bocsátották árverésre, amelyeket azután a bérlők maguk vásároltak meg. Ráadásul a birtoktestek többsége esetében kikiáltási áron, licit és árverseny nélkül jutottak bérleményeik tulajdonjogához. Ezek a területek nagyrészt el is keltek. Jó megyei példa erre az *Art-Farm Kft.*, melynek – a 2. Orbán-kormánytól 2013-ban 20 évre előbb bérebe kapott, majd árverésre meghirdetett – 501 ha területére kizárólag maguk a családi cég társtulajdonos vezetői, a politika-közeliek *Besenczy Zoltán*, *Szarvas* volt alpolgármestere (FIDESZ-MDF/Nemzeti Fórum) és nagyvállalkozó fia tettek a kikiáltási árral megegyező nyertes árajánlatot.
- A nagy bérlő „nem baráti” cégek esetében viszont a földeladás alapvető célja a bérelt területek olyan kormány-közeliek – gyakorta nem mezőgazdasági területen mozgó – nagy, föld-spekuláns tőkeérdekeltségekhez juttatása lehetett, akik azután jelentősen megemelve a földbérlési díjakat leszorítják e cégeket a földről, majd esetleg fel is vásárolják azokat. De az európai földrészek különbségei kiegyenlítésére alapuló közvetlen földspekuláció vélhető elősegítése, a földvagyon baráti érdekeltségekhez juttatása is tapintható célja az ilyen kiszorító jellegű, átrendező állami

földprivatizációnak. Jó megyei példa lehet erre a *Hód-Mezőgazda Zrt.*, melynek Csongrád megyében bérelt és meghirdetett mintegy 2.900 ha állami területéből az árveréseken közel 2.500 ha – általában versenytársak, árlicit nélkül, többségében „*kormány-közeli*”, nem mezőgazdasági tevékenységű, spekulánsnak tűnő illetve stróman-gyanús – gazdára talált.

A mintegy 12.100 hektár elárverezett megyei területből több mint 7.700 hektár, azaz közel 64%, egyébként is licitálás nélkül, kikiáltási áron, további 2.100 hektár (17%) pedig azt alig – kevesebb, mint 10 %-al – meghaladó áron, ráadásul a 10-35 mFt/ha európai földárak töredékéért, átlagosan 1,6 mFt/ha megfizetésével került az árverési nyertesekhez. E megye adatai is igazolják tehát, hogy azok a kormányzati állítások is hamisak, amelyek szerint „*versenyben kialakult piaci áron*” jutottak a nyertesek az állami földterületekhez. Valódi licitálás, árverseny a birtoktestek mindössze 7%-ának árverésén alakult csupán ki. Ez a helyzet vélhetően annak is tulajdonítható, hogy a területek több mint felét olyan nagy – 20-270! ha – méretű birtoktestek formájában hirdették meg, amelyeknek akár több százmillió forintos kikiáltási árával a valóban helyben élő, ténylegesen gazdálkodó családok bizonyosan nem rendelkeznek. Másrészt az egyébként is kiszolgáltatott helyzetű helyi gazdacsaládok – felmérve az erőviszonyokat – nem vették a bátorságot, hogy a politika-közeli, egymás közt a földeteket vélhetően előre leosztó, egymásra nem licitáló „*nagyurak*” érdekeit keresztezve, ezzel még meglévő, saját gazdaságaikat is végveszélybe sodorva próbáljanak földhöz jutni.

A települések érdekérvényesítő képességében e megyében is jelentős eltérések mutatkoznak. Ezt az is jelzi, hogy az érintett 51 település közül 12 településen (a települések 24%-án) egyáltalán nem volt helybeli nyertes árverező, sőt a saját területüket is más településeken lakó árverezők szereztek meg. Ezen abszolút „*vesztes települések*” rangsora élén *Baks* és *Óföldéák* áll, amelyek területéből több mint 1.000! hektár állami terület került külső árverezők tulajdonába. A vesztes települések értékes területeit megszerző külső árverési nyertesek esetében ugyanakkor az ingatlanpekuláció gyanúja és lehetősége is gyakorta felmerül. (A vesztesek rangsora élére került *Baks* esetében például a külső árverési nyertesek között zömében szolgáltató, vendéglátó, építő, szerelő, iparos és kereskedő, ingatlanforgalmazó, üzemeltető és hasznosító, elektromos háztartási és telekommunikációs eszközforgalmazó, hulladékszállítási díjhátralék beszedő vagy éppen milliárdos gépjármű- és alkatrész-forgalmazó, FIDESZ-közeli nagyvállalkozó családok tagjait, illetve strómanganús nyertes árverezőt is találunk.)

Vannak viszont erős érdekérvényesítő képességű, „*nyertes települések*”, amelyek pályázói nemcsak a saját lakóhelyük, de más települések területeihez is hozzájutottak. A sikeresen elárverezett megyei terület közel 46%-át, több mint 5.500! hektárt beszédes módon két vezető FIDESZ-es politikus, *Lázár János* és *Farkas Sándor* szűkebb pátriája, *Hódmezővásárhely* (közel 3.300 ha) és *Szentes* (mintegy 2.250 ha) – részben az ő közvetlen rokoni illetve üzleti/baráti köreikhez tartozó – nyertes árverezői szereztek meg. Összességében 13 vezető település (köztük 9! város) nyertes árverezőihez került a megye dobra vert állami területeinek közel 9/10-e!

Egyébként az a megyei tapasztalás sem példátlan, hogy kormány-közeli rokoni, baráti, nagy gazdasági érdekkörök jutnak jelentős állami földterületekhez. Ennek megfelelően a megye nyertes érdekeltségei rangsorának élén a *Pankotai Állami Gazdaság* jogutóda, a *Pankotai agrárholding* vezetői és/vagy tulajdonosai – a milliárdos agrár-nagyvállalkozó, cégháló-tulajdonos, a zászlóshajó *Zrt.* – további 8 cégben érdekelt – vezérigazgatója, *Földi János István* és azonos lakcímmű, üzlettárs családtagjai, valamint a holding több cégében is érdekelt további vezetők – alkotta érdekkör áll, 1.303! ha-al. A nagy nyertes érdekeltségek között találjuk továbbá pl. *Lázár János* rokonságát, édesapját, anyai nagybátyját, unokatestvérét és annak férjét (514 ha), vagy pl. *Beszeny Zoltánt*, Szarvas volt alpolgármesterét (FIDESZ-MDF/Nemzeti Fórum) és nagyvállalkozó fiát (501 ha). De ugyancsak itt szerepelnek pl. az önkormányzati közbeszerzéseken rendkívül sikeres hódmezővásárhelyi *Búzahegy Kft.* társtulajdonosai, *Labozár Erika* és *Maczelka János* (497 ha), *Magyar József*, a kormány-(FIDESZ)-közeli multi-milliárdos nagyvállalkozó, a 100 leggazdagabb magyar egyike, a *Hungerit Zrt.* alapító elnök vezérigazgatója (196 ha) és *Molnár Zoltán*, a cég volt műszaki igazgatója (118 ha) is. De említhető pl. *Szarvas Pál Géza* Szentes volt alpolgármestere, önkormányzati képviselő, a *Szentesi Agrár Zrt.* vezérigazgatója és családja (107 ha), vagy pl. *Farkas Sándor* országgyűlési képviselő üzlettárs felesége, *Farkasné Márton Katalin* (63 ha) is.

A nagy nyertesek között szép számmal találhatók nem mezőgazdasági foglalkozású – a kormányzati propaganda szóhasználatával mégis „*helybeli földműves*” minősítésű – árverési nyertesek is, mint például pedagógus (tanító), gyermek- és tankönyv-író, -kiadó és -forgalmazó (*Földvári Erika* Szegedről – 288 ha), vagy ingatlan-, elektromos háztartási- és telekommunikációs eszközforgalmazó kereskedők (*Beslity István* és fia *Beslity Ákos* Szegedről – 263 ha). De előfordulnak például vendéglátósok (*Egyed Béla Csaba*, *Oswald Tamás* és *Szabó István*, a *Bütyök Csárda Kft.* társtulajdonosai Hódmezővásárhelyről – 263 ha) éppen úgy, mint pl. szolgáltató, építő, szerelő, iparos és kereskedő nagyvállalkozók (*Bartucz Tibor* és *Bátoriné Bartucz Mária*, egy FIDESZ-közeli nagyvállalkozó család tagjai *Kistelekről* – 219 ha). Ám találunk rajtuk kívül is szép számmal mezőgazdasági előélettel vagy kapcsolatokkal nem rendelkező, stróman-gyanús illetve föld-spekulánsnak tűnő nyertes árverező „*földműveseket*”, „*aranykalászos gazdákat*” is. Milliárdos vagyionú nagyvállalkozókat, ingatlanforgalmazókat és befektetési tanácsadókat éppen úgy, mint az ipar, az informatika és számítástechnika, a reklámszakma, a (pl. temetkezési) szolgáltatások, a vendéglátás, a turizmus és a kereskedelem, különböző ágaiban tevékenykedőket, vagy éppen benzinkutasokat illetve a trafikpályázatok nyerteseit is. Sőt a nyertesek között zavarba ejtő módon felbukkannak egészen távoli – pl. humán (bölcészeti, jogi vagy éppen művészeti/táncművészeti) – területek „*földműves*” képviselői is.

A 120 oldalas – Csongrád megye hivatalosan közzétett állami földárverési adatait feldolgozó – privatizációs zárójelentés mindezeket és számos egyéb szempontot is részletesen elemez, igyekszik megmutatni a „*Földet a gazdáknak!*” program igazi arcát, és a teendőkre vonatkozó javaslatokat is megfogalmaz. Így hát a dokumentálás és „*szemnyitogatás*” szándékával, az igazság és a nyilvánosság erejében, valamint egy igazi nép- és vidékpárti fordulatban töretlenül bizva, szeretettel ajánlom e tényeken alapuló összeállítást a bennünket körülvevő világ iránt érdeklődő kortársainknak éppen úgy, mint okulásul gyerekeinknek és unokáinknak, a tetteinket megítélő utókornak.

Gödöllő, 2018. június 21.

Ángyán József

Professzor úrnak köszönjük, hogy bátran felszólal és védi a közérdeket!

A Csongrád megye zárójelentése itt olvasható:

- http://kielegyenafold.hu/index.phphttp://www.kielegyenafold.hu/userfiles/file/2018/0624/foldarveresek_Csongrad_zaro.pdf
- <http://greenfo.hu/hirek/2018/06/26/intezmenyesített-fideszes-csongradi-foldrablas-angyan-jozsef-7-jelentesehttp://www.greenfo.hu/uploads/dokumentumtar/foldarveresek-csongrad-megye-angyan-jelentes.pdf>
- <https://orszagszerte.atlatszo.hu/lazar-janos-edesapja-nagybatyja-unokatestvere-a-foldarveresek-nyertesei-kozott-csongradban-itt-a-legujabb-angyan-jelentes/>

különböző lapok elemzése az alábbi linkeken érhető el:

- http://hvg.hu/kkv/20180626_Angyan_ujabb_jelentese_Lazar_es_Farkas_Sandor_rokonai_is_jol_jartak_a_foldarveresekkel_Csongrad_megyei_foldarvereseken
  - <https://24.hu/kozelet/2018/06/26/angyan-jelentest-irt-a-csongrad-megyei-foldkiarulasrol/>
  - <https://444.hu/2018/06/26/tobb-mint-500-hektart-nyertek-lazar-rokonai-a-csongrad-megyei-foldarvereseken>
  - https://index.hu/belfold/2018/06/26/ujabb_foldekkal_gazdagodott_a_lazar-csalad/
  - <https://zoom.hu/hir/2018/06/26/lazar-janos-rokonsaga-tobb-mint-500-hektart-nyert-csongradban/>
  - <http://www.vilagvege2012.hu/2018/06/26/intezmenyesített-fideszes-csongradi-foldrablas-angyan-jozsef-7-jelentese/>
  - <http://www.borsod24.com/magyarorszag/ujabb-foldekkal-gazdagodott-a-lazar-csalad/>
  - <https://hirtv.hu/ahirtvhirei/ujabb-foldek-kerultek-a-lazar-csaladhoz-2463522>
  - <http://www.atv.hu/belfold/20180627-ujabb-foldeket-nyert-a-lazar-csalad>
  - <https://starthirek.hu/2018/06/26/tobb-mint-500-hektart-nyertek-lazar-rokonai-a-csongrad-megyei-foldarvereseken/>
  - <http://panoramanet.hu/angyan-jelenti-a-csokosok-rokonok-jol-jartak-sok-helyi-hoppon-maradt-a-csongradi-foldarvereseken/>
  - https://www.facebook.com/ecofriagro/?hc_ref=ARS2wVbIN0oKHz_xtya2AKAPDCmxM8t_h0wI3AfExAIEqNmY2TVGCIYw8QGM-25RCHyg&fref=nf
-

A globalizált világ sajátos imperializmusának eszközei: a német pártalapítványok

Monika Karbowska

A mai globalizált világban a nagyhatalmak rendkívül széles eszközrendszerrel próbálnak befolyást szerezni és érvényesíteni nagyhatalmi, imperialista céljaikat, külpolitikai törekvéseiket. Ezek az eszközök jelentős szerepet játszottak a volt szocialista országok rendszerváltásai irányának, tartalmának meghatározásában, a megalakuló új demokráciák politikai rendszereinek kialakításában, formálásában, de hasonló módon jelentős szerepet játszanak a mai geopolitikai struktúrák átalakításában, egy-egy régió vagy ország ún. demokratizálásában, kezdve a volt Jugoszlávia feldarabolásától, a volt Szovjetunió utódállamainak politikai átstrukturálásán át egészen az arab tavasz folyamatainak levezényléséig.

Az eszköztárban fontos és kiemelkedő szerepet játszottak/játszanak a német politikai alapítványok, amelyek a legaktívabbak Európában és modellként szolgálnak más agytrösztök és alapítványok számára is. Ezek elválaszthatatlan részei Németország politikai rendszerének/építményének, és miközben mint a felsőbbrendű humanista értékekért önzetlenül tevékenykedő nem kormányzati szervezetek (NGO-ok) jelennek meg bemutatkozásukkor, a valóságban aktív szereplői és támogatói a német külpolitika megvalósulásának, feladataik között egyértelműen megjelenik a német állam külpolitikájának rugalmas képviselője is.

A német politikai alapítványok történelmi hátterét, szerepüket, befolyásukat elemzi Dorota Dakowska lengyel-francia politológus egyetemi doktori értekezéséből írt könyve *A német alapítványok hatalma – a német külpolitika szereplői* [1]. Az alábbiakban e könyvben foglalt elemzés legfontosabb megállapításait foglaljuk össze.

A szerzőt értelemszerűen a pártalapítványok '89 utáni rendszerváltásban játszott szerepe érdekli. Felvetésének lényege: vizsgálni a „demokratikus átalakulást, a demokratizálás külső dimenzióját” és kiemelni az elháríthatatlan ellenmondást: mit is jelenthet egy külső beavatkozásra létrejött és csak így fenntartható demokratizálás?

A német politikai alapítványok az NSZK történelmének termékei

I/

Az USA és Nagy-Britannia közreműködésével kialakított államrend keretei között kialakuló új társadalmi és politikai struktúrák feltételei között születtek meg sorra a német pártalapítványok azzal a céllal, hogy a nyugati hatalmak politikájához és intézményeihez hű, új politikai elitet és aktivistákat képezzenek ki.

A német politikai alapítványok tevékenységét 1945 után a háborús vereséget szenvedett Németországra kényszerített politikai képzési program alapozta meg, de az alapítványok politikai szerkezete és társadalmi szerepe visszanyúl a 19. század végi társadalmi szervezetekre.

- A legelső alapítvány, a Weimari köztársaság első kancellárjáról, Friedrich Ebertől elnevezett Friedrich Ebert Alapítvány (Friedrich-Ebert-Stiftung, FES) 1925-ben alakult meg. Akkoriban magánadományokból működtették, vezetői szocialista aktivisták voltak, és a munkásosztály diákjainak biztosított tanulmányi ösztöndíjakat. Később a náciak a FES-t betiltották, de a háború után, az új kialakuló politikai rendszerben, teljesen más alapokon újjászületett. Az új FES 1954-ben nyerte el újra jogi személyiségi formáját. Célja Németország Szociáldemokrata Pártja (SPD) vezetésének képzése, valamint a szocialista meggyőződésű egyetemi kutatók képzése és befolyásolása volt.
- A Konrad Adenauer Alapítványt (Konrad-Adenauer-Stiftung) a CDU parlamenti képviselői 1952-ben alapították, és a párt hivatalos politikáját hivatottak megvalósítani.
- A Szabadságért Friedrich Naumann Alapítványt (Friedrich-Naumann-Stiftung für die Freiheit) a Német Szabaddemokrata Párt (FDP) alapította 1958-ban.
- A Hanns Seidel Alapítványt (Hanns-Seidel-Stiftung, HSS) a CSU 1967-ben alapította.
- A német parlamenti pártok bővülésével később a Zöldek és a Die Linke (Baloldali Párt) is alapítványt hozott létre. (Ezek a Heinrich Böll Alapítvány és a Rosa Luxemburg Alapítvány.)

II/

A 60-as évek elején az USA a nyugati blokk országai számára szorgalmazta a „fejlesztési segélyek” bevezetését és így a német alapítványok tevékenységi területe áttevődött külföldre.

A cél az új afrikai és ázsiai független államok befolyásolása volt, hogy visszatartsák őket a kommunista kísértésektől és ösztönözzék az NSZK-val való együttműködést. Az NSZK Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Minisztériumának

(Bundesministerium für Wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung, BMZ) felügyelete mellett a politikai pártok alapítványai a kommunista-ellenes kampány és a „gondolatok diplomáciájának” jegyében a nyugati blokk országainak globális politikáját megvalósító eszközei lettek.

Ebben a harcban

- a magánkezdeményezések,
- az üzleti szféra,
- az egyházak,
- a különböző szövetségek

voltak a nyugati gazdasági, társadalmi és politikai modell globális terjesztésének felelősei. Németországban a Thyssen, a Krupp, a Volkswagen és más nagyvállalatok saját alapítványokat hoztak létre az amerikai Ford Alapítvány modellje alapján. Hasonlóan a politikai alapítványok is amerikai vállalatokkal működtek együtt.

A FES együttműködött a Carnegie, a Ford, a Kellog, a Gugenheim és a Rockefeller Alapítványokkal, valamint az USA Külkapcsolatok Tanácsával (Council of Foreign Relations), az Egyházak Világtanácsával és az ENSZ-szel. A FES nem csupán reklámozta és támogatta az NSZK külpolitikáját, a keletnémet NDK politikáját hiteltelenítve, hanem behatolva a fejlődő országok politikai-gazdasági rendszereibe információkat gyűjtött az NSZK külügyminisztériuma számára, és segített kiképezni a minisztérium alkalmazottait. Hamarosan így a FES a német diplomaták számára a harmadik világ „szakértői központjává” vált.

1966-ra a FES know-how-ja, operativitása és közismertsége túlszárnyalta az amerikai mestereket is.

III.

Az 1980-as években, felbuzdulva a német pártalapítványok sikeres és ugyanakkor diszkrét szerepén, az amerikaiak megalapították

- a híres-hírhedt National Endowment for Democracy-t (NED) illetve
- az International Republican Institute-ot (IRI) és
- a National Democratic Institute-ot (NDI)

vagyis a két nagy váltópárthoz köthető amerikai civilszervezetként, de központi finanszírozással működő szervezeteket.

Az idézett tanulmány egyébként kiemeli, hogy az alapítványok hagyományosan szoros kapcsolatban együttműködnek a CIA-val (Központi Hírszerző Ügynökség). Az arab tavasz alkalmával a Konrad Adenauer Alapítvány tevékenységét az egyiptomi és az emírátságok kormányai erőteljesen megkérdőjelezték, hasonlóan az amerikai alapítványok tevékenységéhez. Ugyanígy érdemes megemlíteni, hogy Ukrajnában (2013-2014) is szorosan együttműködött a Konrad Adenauer Alapítvány két amerikai (IRI és NDI) társával.

A német pártalapítványok működése és finanszírozása

A Bundestagban önálló frakcióval jelenlévő pártok – bár nincsenek lefektetett szabályok, és csak ritkán, egy új és erős párt megjelenésekor vetődik fel a probléma – nagyon komoly állami forrásokat kapnak a többé-kevésbé független és külföldön is aktív alapítványok működtetéséhez.

A német pártalapítványok állami finanszírozását a német alkotmány rögzíti, kimondva, hogy „a politikai pártok részt vesznek a nép politikai akaratának formálásában”, s ezért a politikai alapítványok útján nyújtott „képzéssel” felelősek az állampolgárok politikai akaratának „megformálásáért”. E feladatuk ellátása érdekében évente meghatározott összeget kapnak, s tevékenységükről beszámolóval tartoznak.

Az alapítványok természetesen nem helyettesítik a pártok hagyományos, a nemzetközi kapcsolatokat közvetlenül fenntartó/ápoló részlegeit, hanem azon túl és részben attól függetlenül tevékenykednek. Bár egyértelműen a pártokhoz tartoznak, de nagy önállósággal és függetlenséggel, ugyanakkor több minisztérium – így eredetileg a Szövetségi Gazdasági, Együttműködési és Fejlesztési Minisztérium (BMZ), míg jelenleg főleg a Külügyminisztérium (AA) – közvetlen irányítása alatt működnek.

A BMZ a fejlődő országokban, míg az AA a fejlett országokban megvalósuló programokat felügyeli.

Mit jelent a kettős – párt és minisztériumi – kötődés?

A minisztériumok kialakult protokollok alapján őrkdnek az alapítványok tevékenysége felett és felügyelik a munkájukat, illetve beszámoltatják - már csak a források felhasználásának ellenőrzése miatt is - azokat. A minisztériumokkal való együttműködés alapvetően konszenzusos, így ritkán éleződik ki ellentét a párt, illetve a minisztérium által képviselt érdekek és álláspontok között. Ugyanakkor úgy tűnik, hogy az „aki fizet, annak húzzák” elv itt is érvényesül és kiéleződött helyzetekben az állami érdekérvényesítésnek elsőbbsége van a párt előtt.

A német pártalapítványok finanszírozását keretes írásunk mutatja be.

Friedrich-Ebert-Stiftung(FES) – a SPD-hez, a szociáldemokrata párthoz áll közel, alapították 1925-ben, 1933-ban betiltották, majd 1947-ben újjáalakították. 2010-ben 149 millió eurót kapott, 620 alkalmazottja van, 110 leánycége és 110

országban vannak projektjei.

Konrad-Adenauer-Stiftung (KAS) – a CDU-hoz, a kereszténydemokratákhoz áll közel, két régebbi alapítvány összevonásával 1964-ben jött létre. 2010-ben 125 millió eurót kapott, 80 leánycége van, 120 országban vannak projektjei és 563 alkalmazottal dolgozik.

Friedrich-Naumann-Stiftung (FNS) – az FPD-hez, a liberális demokratákhoz áll közel, 1958-ban alapították. 2010-ben 46 millió euróból gazdálkodott, 188 alkalmazottja van, 44 leánycége és 100 országban aktív.

Hanns-Seidel-Stiftung (HSS) – CSU-hoz a keresztényszocialistákhoz áll közel, 1967-ben alapították. 2010-ben 46 millió euróból gazdálkodott, 182 alkalmazottal, 29 országban van jelen.

Heinrich-Böll-Stiftung (HBS) – a Zöldekhez közel álló alapítvány, megalakították 1997-ben, de már 1989-től kaptak állami finanszírozást. 2010-ben 50 millió közfinanszírozást kapott, ebből 278 alkalmazottal 72 országban, 52 leánycégével van jelen.

Rosa-Luxemburg-Stiftung (RLS) – eredetileg a volt NDK utódpárthoz a PDS-hez, majd a Die Linke-hez közel álló alapítvány, amelyet 1999-ben ismertek el hivatalosan. 2010-ben 30 millió eurót kapott, 134 főt foglalkoztat, 14 leánycége van és 50 országban visz aktívan projekteket.

Az alapítványok belföldi feladatként kapták a náciellenitást és a hidegháborús időkre jellemző politikai átnevelést és ideológiaterjesztést, de tevékenységükben erős még a háború előtti időkben gyökeredző, és a szociáldemokrata hagyományokhoz köthető népiskolai hagyomány is. Az Alapítványok feladata is sokrétű. A náci években a német hagyományos politikai és társadalmi struktúrákat felszámolták, így a háború után, a megszálló hatalmak és különösen a legerősebb közülük, az USA és nyomában az angol, vagyis az angolszászok közösen alakították és építették ki az új állami rendszereket.

A külpolitikában viszont, a közszereplő/magánszereplő köztes állapotában lévő alapítványokat sok szempontból az amerikai eredetű agytrösztökhöz (think tank) lehetne hasonlítani. Ám míg ezek az agytrösztök általában és eredetileg magánfinanszírozásból működtek és nem kötődtek a pártpolitikákhoz, a német alapítványok közfinanszírozásból működnek és közvetlenül és nyíltan köthetők a politikához, sőt a pártpolitikához.

A német alapítványok, az agytrösztökhöz hasonlóan komoly, bár diszkrétan kezelt politikai szerepet játszottak Latin-Amerikában, Afrikában, sőt még Ázsiában is, később pedig a Kelet-Európai rendszerváltásokban vitathatatlanul aktív a szerepük.

Feladatuk még

- a párbeszéd kialakítása és fenntartása a politikai és szakszervezeti szereplők között,
- politikai képzések és ösztöndíjak biztosítása,
- kiadványok, tanulmányutak – külföldieknek és németeknek – szervezése és finanszírozása.

Gúnyosan vagy sem, de a „demokrácia szakembereinek” is nevezik őket.

A beavatkozás gyakorlata

Az alapítványok külföldi tevékenységét befektetésként lehet felfogni,

- anyagi,
- kapcsolati,
- intellektuális és
- szimbolikus befektetésként,

amitől valamilyen formában megtérülést várnak el.

A politikai, gazdasági, tudományos értelmiségekkel kialakított személyes jó kapcsolatokat, mint tőkefelhalmozást lehet értelmezni, amelytől elvárható, hogy alkalmas időben elfogadásra, intézményes, sőt politikai elismertségre lehessen átváltani.

A német külpolitikára a tagoltság jellemző.

A külpolitika régebben az egyik alapvető állami tevékenység/feladat volt, míg mára az érdekek és szervezetek sokszínűsége a jellemző. A német külpolitika az állam közvetlen politikai tevékenységén túl gazdasági (export, import, turizmus) és társadalmi (tudományos, kulturális, média) kapcsolatokat is felölel. Az állami képviselők csupán egy al-halmazát képezik az igen sokrétű és kiterjedt német nemzetközi jelenlétnek. A kereskedelmi és szakmai kamarák, a Goethe intézetek, a nagyvállalatok, a tudományos akadémiák, az egyházak és az emberi jogi és más humanitárius célú nem kormányzati szervezetek (NGO) mind-mind a német külföldi jelenlét legitím szervezetei.

Ezeknek a sokrétű szervezeteknek még a koordinálása sem oldható meg egy központi szervezet, pl egy minisztérium keretei között. Az alapítványok beleillenek a német kormányzási gyakorlatba, amely erősen támaszkodik a szubszidiaritásra, ami azt jelenti, hogy minden döntést a lehető legalacsonyabb szinten, a lehető legközelebb a döntés által érintettekhez kell meghozni.

Az alapítványok finanszírozása majdnem 100 százalékban állami forrásból jön, de mivel ez közvetlenül kapcsolódik a pártok választási eredményéhez, így az alapítványok tevékenysége nem közvetlenül függ a minisztériumok programjaitól. Összességében elég sokrétű, és nem egyértelműen szabályozott és főleg nem nyilvános az alapítványok működési rendje.

A Szövetségi Állam a BMZ-n keresztül, a 60-as évektől komoly támogatásokat osztott ki olyan különböző politikai és ideológiai irányultságú magán szervezeteknek, amelyeknek az volt a feladata, hogy képzési és tanácsadói intézkedéseket/programokat alakítsanak ki a fejlődő országokban lévő szinten különböző irányultságú szervezetekkel és azok vezetőivel, illetve az ország elitjével. A célja ezeknek a lépéseknek, hogy befolyásolják a harmadik világ országainak fejlődését az elit társadalompolitikailag meghatározott irányú befolyásolásával.

A cél tehát egyértelműen politikai: pártokkal, szakszervezetekkel és más mozgalmakkal való személyes kapcsolatok és együttműködés kialakítása. Ebben az alapítványoknak monopóliuma van, hiszen olyan személyekhez és szervezetekhez is eljutnak, amelyekkel a kormányképviselők nem lehetnének kapcsolatban. Főleg a helyi kormány ellenzékét képviselő szervezetek és azok vezetői esetében, amelyekkel a német állam hivatalos képviselői, külpolitikai szempontok miatt nem tarthatnának fenn szoros kapcsolatokat. Az alapítványok maguk választják ki a partnereiket és a munkamódszereiket, viszont ellentételezésül állandóan és folyamatosan tájékoztatni kötelesek a kormányt, illetve a parlamenti bizottságok tagjait. Ez a tájékoztatás kiterjed a kapcsolatok részletes ismertetésére, a helyiek jelentőségének értékelésére és a kiépített kapcsolat jellegére. Az alapítványok által elküldött elemzések kiegészítik a követségi elemzéseket és értékeléseket.

Az alapítványok hivatalos kommunikációja honlapok, szórólapok stb. általában nem említik meg, hogy az alapítványok közpénzekből dolgoznak és egy-egy konkrét program finanszírozásának a forrását sem hozzák nyilvánosságra. Az „anyapártokkal” való kapcsolatot sem hirdetik nyíltan és egyértelműen, a személyes beszélgetésekben általában az alapítványok függetlenségét hangsúlyozzák az ott dolgozók.

A nyílt beavatkozást a helyi politikába, például konkrét választási kampányokba általában kerülnek, és a közvetlen pártfinanszírozás vagy pártprogramok finanszírozása helyett ernyőszervezeteken keresztül és ernyőszervezeteknek nyújtott támogatásként bonyolítják le a programokat. A német külügyi hivatalnokok és az alapítvány dolgozói kölcsönösen diszkréten kezelik egymás munkáját és ez a diszkréciónak egy fontos előnye az alapítványoknak. A hatalomgyakorlás ilyen kiszervezése megfelel a német állami pluralizmus koncepciójának, miszerint maga az állami gyakorlat is sokszínű partnerekkel valósul meg. De azért ne tévedjünk, az alapítványok nyíltan hirdetett függetlensége nagyon is precízen meghatározott kormányzati keretek között valósul meg.

A kapcsolatok kezdete/ az előkészítés időszaka

A külföldön megvalósuló programokat alapvetően a gazdasági együttműködési és fejlesztési minisztérium (BMZ) finanszírozza, de a külügyekért felelős kormányhivatal, az AA-t mindenről tájékoztatják és minden programnak illeszkednie kell a német külpolitika irányvonalába. Történelmi okokból – amikoris az alapítványok főleg a harmadik világ országaiban voltak aktív szereplők – az első minisztérium játszotta a főszerepet, de 2014-től a megváltozott körülményekre tekintettel, vagyis figyelembe véve, hogy az alapítványok sikeres működését kiterjesztették a fejlett országokra és fejlettségi, illetve alárendeltségi viszonyoktól függetlenül az EU tagországokra, a teljes ellenőrzés és finanszírozás is átkerült a Külügyminisztériumhoz.

A programok kiértékelése nem annyira a minisztériumi központokban zajlik, ahol alig néhány fő foglalkozik ezzel, hanem a helyi nagykövetségeknél. A hivatalos felügyelet rugalmas, és régióként, országonként és programonként is különböző mélységű lehet.

Összehasonlítva az alapítványok működési módját az 1961-es Bécsi Egyezményekben szabályozott diplomáciai kapcsolatok gyakorlatával, elmondhatjuk, hogy az alapítványok lényegében párt diplomáciai gyakorlatot folytatnak. A képviseleti feladatok, főleg a kormányhoz közel álló alapítványok esetében egyértelműen kiterjednek a Szövetségi Kormány állásfoglalásainak ismertetésére és igazolására a különböző rendezvényeken.

Az ellenkező irányú információáramlás szintén része az alapítványok feladatainak, a helyi politikusokkal, gazdasági és kulturális személyiségekkel, az agytrösztök képviselőivel és más hasonló személyiségekkel gyakran diszkrét kapcsolatokat ápolnak, máskor viszont elvárják a külföldi partnerektől, hogy egyértelműen szólaljanak fel a Németországban megrendezett eseményeken is.

A volt szocialista országok esetében, a minisztériumi felügyelet főleg a Balkánra és Oroszországra figyelt, mivel az EU tagjelölt országainál a demokratikus átmenet nem volt problémás.

Nézzük részletesen a lengyel kapcsolatokat

A lengyel-német kapcsolatban alapkérdés a határok és a német lakosság tömeges kitelepítésének kérdése. Az SPD jóval előbb elfogadta az új határokat és nem emlegette fel a kitelepítéseket, míg a jobboldali pártok ezt a problémát is végig napirenden tartották. Ezen a specifikus lengyel-német kérdésen kívül merült fel a kelet/nyugat szembenállás, ahol a baloldal/jobboldal törésvonal volt a meghatározó. A határok kérdését végül a rendszerváltás következményeként rendezték és 1990 és 1991-ben szerződésekkel ismerték el.

A lengyel példa mutatja, hogy az alapítványok már 1989 előtt is tevékenyek voltak, így a „nulladik év” látásmód helyett inkább folyamatosságot lehet megállapítani a kétoldalú kapcsolatban. A kelet-európai országokkal és főleg

Lengyelországgal már 1956 után, az elkezdődött „olvadás” korszakától léteztek főleg gazdasági, tudományos és kulturális kapcsolatok. Willy Brandt 1970-es látogatása és az Odera-Neisse határ de facto elismerése megnyitotta a két ország előtt a közeledés útját. Az SPD által követett Ostpolitik (keleti politika), amit a FES lelkesen és elsőként támogatott, az államközi kapcsolatokra, vagyis a hivatali kapcsolatokra és ezen keresztül a hatalmon lévő kommunista pártvezetőkkel való kapcsolatokra tette a hangsúlyt, a disszidensek mozgalmait zavaró elemként értékelte. Ezen az alapon a FES és más szervezetek így a német szakszervezeti szövetség, a DGB szoros kapcsolatokat építettek ki az egyetemekkel és kutató intézetekkel és főleg különböző média szervezetekkel és vidéki újságíró és nemzetközi kapcsolatokat oktató főiskolákkal és egyetemekkel. Ezeket gyakran kétoldalú szerződésekkel támasztották alá, hogy a politika ne kérdőjelezhesse meg.

Német oldalról Klaus Reiff újságíró, később a FES európai osztályának a vezetője játszott kiemelt szerepet a lengyel nyitás lebonyolításában, míg lengyel oldalról a liberális Mieczyslaw Rakowski szintén újságíró, a Polityka szerkesztője, majd főszerkesztője, későbbi pártfőtítár és miniszterelnök volt a kiemelt partnere. A személyek meghatározó szerepén túl fontos volt a német-lengyel kapcsolatknál, hogy a FES az SPD szervezeteként bizalmat keltett a hivatalos állami és pártvezetők körében. Annál is inkább, mert például a CSU és a CDU vezetői még évekkel később sem ismerték el az Odera-Neisse határt és minden alkalommal felemlítették a németek tömeges kitelepítését a keleti területekről.

A két oldal közeledése mind a két szempontból meglepő következtetésekre vezetett: a németeket meglepte mennyire nyitottak a lengyel kommunisták és készek az együttműködésre, de ugyanígy meglepte a lengyel ösztöndíjasokat, hogy mennyire lengyelbarát partnerekkel találkoztak Németországban. 1970 és 1989 között a FES összesen 255 féléves és egyéves ösztöndíjat adott lengyeleknek. A kiválasztás, illetve a beszámoltatás mind a két oldalon természetesen komoly feladat volt, és ebben utólag úgy tűnik, hogy az amerikai Ford Alapítvány hatékonyabban védte meg – és már az 50-es évektől kezdve – az önálló kiválasztás lehetőségét, mint a FES.

A FES által rendezett németországi tanulmányutak főleg kezdetben, a 70-es évek közepén, egészen magas szintű Brandt, Schmidt, Weizsäcker, Wischniewski, Genscher stb. találkozókat jelentett és azzal, hogy nem csak SPD vezetőkkel szerveztek találkozókat a vélemények pluralista értelmezésének (ami fontos követelmény volt, mint már írtuk) gyakorlati bemutatóját akarták ismertetni a kommunista újságírókkal. A lengyel oldalon a 70-es években kialakultak és megszilárdultak az ellenzéki szervezetek, de a hadiállapot előtt és után sem igyekezett se az SPD, se a FES, sőt a DGB sem kapcsolatot tartani ezekkel. Az SPD a hivatalos szervekkel és a Lengyel Egyesült Munkáspárttal tartott fenn szoros kapcsolatokat. Ezzel egyébként még más nyugati baloldali, sőt kommunista szervezetektől is erős kritikát kapott. A FES gyakran hivatkozik arra, hogy Leszek Balcerowicz, Wojciech Lamentowicz és más reformpárti munkáspártiakon kívül Hanna Suchocka későbbi miniszterelnökkel is kapcsolatban álltak. A gyakorlatban azonban azt mondhatjuk, hogy a FES alapvetően az SPD politikáját követte és inkább a hivatalos szervekkel és a Lengyel Egyesült Munkáspárttal tartott fenn szoros kapcsolatokat.

Azt lehet mondani, hogy a Németországban kormányon levő pártok alapítványai mindig aktivizálják magukat, így 1982 után a KAS is erőteljesebben fordult Lengyelország felé, mint előtte és értelemszerűen, a Lengyelországban fontos katolikus körök felé nyitott. A „keleti blokk” egyetlen katolikus egyetemével a Lublinival épített ki szoros kapcsolatokat, persze az állami szervek mellett, amelyeknek a német kormányon levőkkel is kellett a jó személyes kapcsolatok. A katolikus intézményekkel való bensőséges kapcsolatok főleg a rendszerváltás után váltak hasznossá. Lengyel oldalról pedig ezt elfogadták, mert az ellenzék megerősödése közben, a katolikus ellen-hatalmat elfogadhatóbbnak és veszélytelenebbnek ítélték meg.

A rendszerváltás

A KAS és a FES is a gazdasági, a mezőgazdasági és a helyi önkormányzati kérdések – vagyis egyértelműen politikai kérdések – köré szervezte a tevékenységét már a rendszerváltás előtt is, de az alapítványok szakértelme és más régiókban sikeresen kialakított fellépési gyakorlata a rendszerváltás után bontakozott ki a maga teljességében. A rendszerváltás addig sosem ismert mélységű politikai, gazdasági és társadalmi változások lebonyolításának feladatai elé állította a nyugati országokat és így a német alapítványokat is. A kerekasztal forma Lengyelországban - ahogy más volt szocialista országokban is - központi formája lett a változások kezdetének. A rendszerváltás folyamatának békés jellege prioritás volt a német külpolitika számára, amely – ne felejtjük el – jelentős mértékben finanszírozta a volt NDK átalakulását.

Hasonlóan a többi volt szocialista országhoz, a német pártalapítványok Lengyelországban is sok más ország és „magán szervezet” így a Soros vagy a Ford, vagy az Európai Bizottság PHARE programja, az OECD, a Világbank és az IMF páros, illetve több német ipari eredetű alapítvány, mint a Krupp, a Bosch, a Körber, továbbá a különböző szakszervezetek, egyéb kutató intézetek és alapítványok és nem-kormányzati szervezetek mellé álltak be az „átmenet” finanszírozására. Ebben a tumultusban nehéz megkülönböztetni a különböző szereplők hatásait.

Egyébként jellemző, hogy a helyi nagy presztízsű, jó média kapcsolatokkal rendelkező és főleg a központi politikai hatalomhoz közelálló partner-intézmények egyszerre több forrásra is számíthatnak, míg a kisebb, nem kormányzati szervezetek legfeljebb esetleg kapnak (nem rendszeres) megbízásokat és támogatásokat.

Lengyelország mérete és történelmi szerepe miatt központi szerepet kapott. 1989-ben nyitott képviselőket Varsóban a KAS, 90-ben a FES, 91-ben az FNS, majd a 90-es évek közepén a HSS, ami viszont nem gyökeresedett meg és áttette a tevékenységét – a KAS-al egyetértésben -, Ukrajnába és Magyarországra. A kezdeti „sürgősségek” ítélt témák a képviselői demokrácia és a piacgazdaság voltak: oktatás, konferenciák, tanulmányutak, kiadványok sorát valósították meg.

A helyi tanácsok helyébe létrehozott önkormányzatok alkalmazottainak felkészítésére 1995-ig összesen 113 000 embert oktattak ebben a témában és a KAS 12 000 példányban adott ki egy önkormányzati kézikönyvet. A témát 6 amerikai, 2 német, 1 francia alapítvány és persze sok más nem-kormányzati szervezettel közösen dolgozták ki.

A családi kapcsolatok is szerepet kaptak, így az egyik legfontosabb lengyel befogadó és lebonyolító szervezet vezetője, a parlamenti képviselő, majd pedig szenátor Jerzy Regulski USA-ban élő lánya Joanna, értelemszerűen mintás

együttműködése segítette egy ilyen óriás méretű program sürgős megvalósítását.

A kezdeti tömeges képzést és utaztatást a 90-es évek közepétől felváltotta a presztízs értékű és a médiában is jól szereplő személyekkel való együttműködés gyakorlata. Gyakran magántanácsadó vagy -kutató cégekkel dolgoztak és fizették az ott dolgozók fizetésének vagy a folyó költségeknek egy részét vagy fizetett megbízásokat osztottak ki. A kiemelt partnerek hol állami, hol uniós magas szintű állásokra válthatták fel a külföldi alapítványokkal fenntartott együttműködést (példák: Hanna Suchocka, Janusz Lewandowski, Hanna Gronkiewicz-Waltz és mások). A német alapítványok számára ebből fontos gazdasági információkhoz való hozzáférés, az EU csatlakozás következményeinek megbecsülése és általában is a szakemberek, illetve a döntéshozók – így a jogalkotó képviselők és tanácsadók – kapcsolati hálójába való beintegrálódás jelentette a közvetlen hasznot.

Persze vannak/voltak különbségek az alapítványok működésében. A FES például nem szerette megfinanszírozni közvetlenül a partnerek működését, hanem saját maga valósított meg programokat, a betegbiztosítás, a szociálpolitika, a bankrendszer vagy a kivándorlás/bevándorlás témákban. Összességében a FES a liberális gazdaságpolitikai modellt terjesztette. Lengyelországban fontosak a vidéki kapcsolatok is, Gdansk, Wrocław, Szczecin mind fontos befogadó helyei az pártalapítványok tevékenységének. A katolikus beágyazottság következtében Lengyelországban nem a liberális partnerek játsszák a főszerepet.

A német politikai alapítványok szerepe az európai politikai alapítványok létrehozásában

A német pártalapítványok kiterjedt politikai hálózata miatt ezek az alapítványok a kelet-európai országok EU-integrációjában fontos szerepet játszottak. Következésképpen a brüsszeli „rejtett” bürokrácia gyakorlatára alapozva az alapítványok intenzív lobbizást folytattak, hogy az európai politikai alapítványok létrehozása a német pártalapítványok modelljét vegye alapul. Tevékenységükkel elérték, hogy a bizottság 2007-ben meghozott vonatkozó szabályozása biztosította a pártalapítványok bizottsági finanszírozását és feladatukká tette, hogy az európai integrációt ösztönözzék, s a megfelelő politikai pártok politikáját valósítsák meg. 2006-ban a német alapítványok megszervezték a Politikai Alapítványok Európai Hálózatát, amelyben ők a leghatékosabbak és legerősebbek.

Továbbá mindig egy német vezeti az egyes európai politikai alapítványt. Ebben kivételt képez az Európai Balpárt (Party of the European Left) 2007-ben alapított hivatalos alapítványa, a Transform Alapítvány, amit az osztrák Walter Baier vezet.

A 2008-ban alapított Haladó Tanulmányok Európai Alapítványa (European Foundation for Progressive Studies) a FES alapjain jött létre, a KAS-hoz tartozik az Európai Tanulmányok Központja (European Studies Center), a HBS hozta létre az Európai Zöld Alapítványt (European Green Foundation), az FNS pedig az Európai Liberális Fórumot (European Liberal Forum). Ezeknek az alapítványoknak az Európai Bizottság biztosít munkaadót és irodákat.

Összegzés

A könyv összegzése szerint a német pártalapítványokkal és a mintájukra létrehozott európai alapítványokkal megvalósuló politikai spektrum inkább egy multinacionális vállalatcsoport működését tükrözi, nem pedig a közjóért buzgólkodó szövetségek rendszerét.

A kulcskérdés, hogy a világon mely szervezet tud versenyre kelni ilyen pénzügyi és szervezeti erővel? Ennek megválaszolása vezethet csak el, a politikai alapítványok befolyása elleni stratégia kialakításához.

---

[1] Le pouvoir des fondations – Des acteurs de la politique étrangère allemande – PUR - Presses Universitaires de Rennes, 2014.

A Szabad Európa Rádió profilt váltott

Thomas Schreiber

A cikk eredetileg 1972 májusában jelent meg, elérhető a Le Monde diplomatique internetes archívumában.

1950-ben két amerikai rádióállomás rendezkedik be Münchenben, a szocialista tábor lakóinak sugároznak. Húsz évvel később megérződik az enyhülés hatása a műsorokban: a korábbi karikatúrisztikusan ellenséges propaganda helyét a „konstruktív kritika” veszi át. A kelet-európai vezetőket távolról sem nyugtatta meg a szerkesztőségi politika eme változása.

Az új munkatársak a háború után érkezetteknel fiatalabbak voltak, és politikailag inkább balra húztak

A Szabad Európa Rádió és a Szabadság Rádió a nyugati propaganda legfőbb pszichológiai fegyvere maradt a kelet–nyugati enyhülés időszakában is. Általános az a vélemény, hogy ez a két Münchenben telepített amerikai adó [\[1\]](#) a szocialista országokba irányuló nyugati rádiósugárzások között messze a leghallgatottabb volt. Az adások mennyisége is imponáló. Napi 20 órát sugároztak Csehszlovákiába, 19-et Lengyelországba, Magyarországra stb. A két rádió megbirkózik a zavarással, amellyel az egyes célországok nehezítették a vételt. A rendszeres zavarás fokozatosan maradt el az 1960-as évek közepére.

1950-es létrehozatala óta, a sztálinizmus és a maccarthyizmus idején, legtöbbit a Szabad Európa Rádióról beszéltek. Az 1956 októberi magyar események idején játszott kétes szerepe ráirányította a figyelmet az adó tevékenységére. Felrötták neki, hogy azzal kecsgetett, hogy a nyugatiak katonai segítséget fognak nyújtani a budapesti felkelőknek. Az adónak ezekben a hetekben viselt pontos felelősségét nem állapították meg, de a nem csupán keleten vádolt igazgatóság azóta sem merete teljes terjedelmében közzé tenni a sugárzott anyagok szövegét.

Stílusváltás

Néhány hónappal az események után új csapat állt a régi helyébe. Ezzel megváltozott az adó általános politikai irányultsága, és nem csupán a Magyarországra sugárzott anyagok tartalma. A korábban többségében nyugatra emigrált munkatársakból álló csapat fokozatosan átalakult. Az új munkatársak fiatalabbak voltak, és politikailag inkább balra húztak.

A kommunista vádaskodás ellenére Münchenben nem használták többé a hidegháborús nyelvezetet. A kommentátorok immár nem a keleti országok felszabadításáról beszéltek, nem bírálták az ottani rendszert, hanem annak javításáról értekeztek. „Alkotó bírálókat” gyakoroltak, és a nemzetközi kommunista mozgalmon belüli pluralizmus híveiként állították be magukat. De éppen ez a cizelláltabb viselkedés nyugtalanította, nem ok nélkül, a kelet-európai vezetőket, minthogy ez a nyelvezet sokkal inkább zavaró volt, mint az 1950-es évek nyíltan kommunistaellenes propagandaszövegei. Ebből táplálkoztak azok a nem csupán diplomáciai erőfeszítések, amelyek a SZER megszűnését szorgalmazták.

Ma [1972-ben] a Szabad Európa Rádió afféle „kiegészítő rádióadó”. Egész nap olyan információkat és kommentárokat sugároz több millió hallgatónak, amelyek nyilvánvalóan hozzáférhetetlenek a célország hangos vagy írott sajtójában. A Szabad Európa Rádió programja nagy rugalmasságot mutatott, igazodott a sugárzási idősávok és az aktualitás követelményéhez. Dinamizmusa hatására a helyi rádiók is kénytelenek voltak modernizálni stílusukat, olykor még le is másolták a müncheni adó egy-egy népszerű műsorát. A kelet-európai csatornákon egyre több disc-jockey tűnt fel, a magyar és a lengyel rádiók hírműsorainak érezhető javulása nagy részben a Szabad Európa Rádió által a magyar és lengyel hallgatókra gyakorolt pszichológiai hatásnak tudható be.

A Szabad Európa Rádió nem hasonlítható egyetlen más adóhoz sem. A Szabad Európa Rádió Münchenben és mintegy tíz más fővárosban kihelyezett irodájában dolgozó újságírói nyugati kollégáikhoz hasonlítva határozottan kedvezőtlenebb helyzetben voltak. Keleten CIA-ügynököknek tekintették őket, támadták az újságokban, de olykor közvetlen fenyegetésnek is ki voltak téve (több őket érintő bűnügyi eseményről adtak hírt az újságok 1951 óta).

Adatbázis

A müncheni központban szakértők összegzik és elemzik mindazt, amit a keleti országokban vagy a kommunista országokról mondtak vagy írtak. Gyakorlatilag a szocialista országok minden rádióadását – mind az országos, mind a vidéki csatornákon – folyamatosan követik és rögzítik, közel ezer napi- és hetilapot, illetve folyóiratot, információs anyagot elemeznek gondosan. A rögzített anyagok és a kiadványok szisztematikusan elemzésének mintegy húsz éve naprakész adatbázist kínál mindazokról a személyekről, akiknek a neve megjelent egy kiadványban, vagy elhangzott egy műsorban. Ehhez hozzáadandó azon kelet-európai személyek neve, akik hivatalos célból vagy turistaként nyugatra utaznak. A SZER munkatársainak ez utóbbi, újságíráson kívüli tevékenysége alapján mondják azt ellenségeik, hogy valójában a CIA-dossziét gazdagítják.

Létezik Münchenben egy kutató és elemző központ, ahol mintegy száz szakember tanulmányozza a keleti országokban és a nemzetközi kommunista mozgalomban lezajló eseményeket. Többen közülük olyan nyugati egyetemi oktatók, akik a Szabad Európa Rádió révén jutnak olyan kutatási lehetőséghez, amelyet saját hazájukban nem tudnak folytatni. Az összefoglalókat és az információs anyagokat angol nyelven terjesztik. Ezek az anyagok nyugaton névleges összegért, gyakorlatilag a postaköltség áráért hozzáférhetőek mindazok számára, akik érdeklődnek a kommunista világ és problémái iránt, a szövegek hetente eljutnak a nyugati intézetekbe, diplomáciai és újságírói körökbe. Még ha olykor vitatható következtetéseket tartalmaznak is ezek az anyagok, dokumentumértékük kétségtelen, mint ahogy a keleti rádió és írott sajtó

anyagainak annotált fordításai is. A kutató és elemző részleg munkája megérdemelt elismerést nyert. Mindazonáltal tevékenységének még csak egy részét ismerjük...

A szerző Thomas Schreiber újságíró (1929-2015).

Fordította: Völgyes Gyöngyvér

[1] A szerkesztőség megjegyzése: Annak idején a két rádió Nyugat-Németországból sugárzott. A Szabad Európa Rádió a kelet-európai lakossághoz szólt öt nyelven, a Szabadság Rádió a Szovjetunió népeinek szánta adásait. 1976-ban egyesültek Radio Free Europe/Radio Liberty (REFERY) néven. A rádió 1995-ben Prágába költözött, és ma húsz országba, huszonöt nyelven sugároz.

Itt Moszkva beszél

Maxime Audinet

A 2004-es ukrán felkelést követően alakult meg a Russia Today (RT) csoport. A Kreml így akarta visszaszerezni a nemzetközi befolyását, amelyet veszni látott. Ma az RT Amerikában és Európában sugároz, és ellentétben a nyugati közszolgálati külföldre sugárzó csatornákkal vállalja a főrészes államhoz való viszonyát. Szerkesztőségi politikájában igazodik a célországokhoz.

Az RT az öngúny eszközével válaszol bírálóinak, akik a Kreml propagandaeszközét látják benne

Az orosz közszolgálati audiovizuális médium zászlóshajója, az RT, 10. születésnapját ünneplő videoklipjében az RT hírsatornájának főszerkesztője, a szovjet egyenruhába bújtatott Margarita Szimonyan bemutatja a moszkvai Borovaja utcában székelő központ munkatársait. Ljuba, a takarítónő „*egyenesen*

a Kremlből kapja az utasításokat”, egy zöld tapétás stúdióban egy újságíró arabul olvassa a híreket a sűgőgépről, miközben két szíriai harcosnak öltözött statisztá lődöz vaktölténnyel; a külföldi műsorvezetők nedves falú börtönben görnyednek, a csatorna brit munkatársát, Kevin Owent pedig műsorvezetés közben bilincselik meg.

Az évforduló alkalmával Vlagyimir Putyin ismét megfogalmazta a határon átnyúló csatorna végül is klasszikus feladatait: tíz év erőfeszítései során be kellett hozni a hétköznapi diplomácia területén elszenvedett orosz hátrányt. „*Lényeges hogy az önök hangját és a mienket az egész világon meghallják, ne csak a politikusok, hanem az egyszerű emberek is*” – mondta az orosz elnök. Az ország közvetlen nyugati határán a 2004-es ukrán narancsos forradalmat a Kreml az NGO-k (nem kormányzati szervezetek) közbejöttével megvalósított nyugati beavatkozásként értelmezte. Az esemény tudatára ébresztette, hogy nemzetközi diplomáciai befolyása gyenge lábakon áll. A következő évben alapította meg a Russia Today-t. „*Eredetileg azt tervezték, hogy kizárólag Oroszországra koncentráló angol nyelvű csatornát hoznak létre, de erről hamarosan kiderült, hogy kudarcra van ítélve, minthogy közönségünk kizárólag a kremlinológusokra és az Oroszországgal foglalkozókra szorítkozott volna, vagyis nem túl sok nézőt ért volna el.*” – emlékezik vissza Margarita Szimonyan. [1]

2008-ban az orosz–grúz háború idején a szerkesztőség offenzívabb lett, megpróbálta ellensúlyozni a nagy nyugati média által közvetített, szerinte egyoldalú képet. Ezért a globális média szerepére törekedett, amely képes más megvilágításba helyezni az eseményeket. Egyre nagyobb hangsúlyt kapott a csatorna nemzetközi jellege: 2007-ben indult az arab verzió, a Russia Al-Youm (ma RT Arabic a neve), 2009-ben spanyol, 2010-ben amerikai csatornát indítanak, majd 2014-től Nagy-Britanniába is sugároznak. 2014-ben online adás indul a németajkú és a frankofón közönség számára, míg az RT France 2017 decemberében kezdett.

2005 óta megtízszereződött a költségvetés

2100 alkalmazott dolgozik a mintegy húsz országban lévő irodákban az orosz állam jelentős anyagi eszközeivel a háttérben. Az Ipsos által 2017-ben 47 országban végzett közvélemény-kutatás szerint a csatornát hetente 100 millióan nézik, ami 30%-kal jobb adat a 2015. évinél. Nézettségben a British Broadcasting Corporation, a BBC után következnek, és megelőzi a Deutsche Welle és a France 24 adásait. Legfontosabb célterületein – az Egyesült Államokban, ahol hetente 11 millióan, és Európában, ahol 43 millióan követik a nemzetközi csatornákat, – az RT nézettsége az ötödik helyen áll. Alapítása óta mintegy megtízszereződött az éves költségvetése: 29 millió euróról 313-ra nőtt – ennek negyede a médiának szánt közpénzből származik. Az RT gyorsan igazodott az internet által nyújtott tartalomfejlesztési lehetőségekhez, nagyvonalúan alkalmazza az informatika technológiai fejlesztéseit (egyenes videoközvetítéseket, 360 fokos képeket). Számos helyen jelen van a közösségi hálókön, a You Tube-on is, ahol egyébként a legfontosabb hírsatornáként mutatja magát, mindösszesen 4,8 millió előfizetővel, ha az összes csatornát tekintjük. A felújított Cable News Network, a CNN az etalon az RT számára a legfrissebb hírek és a szórakoztató hírműsorok területén. A legfontosabb RT International műsor, a CrossTalk a CNN 2014-ben leállított talk show-jának, a Crossfire-nak a mintáját követi. Egyik legnagyobb fegyverténye az amerikai csatorna korábbi sztár-műsorvezetőjének, Larry Kingnek a szerződötetése.

Az RT úgy fogalmazza meg magát, mint az általa mintegy ötven csatornára taksált nyugati mainstream média helyettesítő megoldása. [2] „*Meg akartuk törni az angolszász média információs monopóliumát*” – mondta Putyin 2013 júniusában, amikor látogatást tett a csatorna irodájában. Az orosz Nemzetközi Tanács igazgatója, Andrej Kortunov szerint „*az RT-nek nem annyira az a feladata, hogy ismertesse az orosz álláspontot, mint hogy kikezdje az egybehangzó nyugati álláspontot, és megkérdőjelezze a nemzetközi események nyugati értelmezését*” – a műsor jelszava is ezt sugallja: „Question More” [Kérdezzenek még].

A CNN „abszurd kérdése”

A RT nyíltan elkötelezett, nem küzd olyan ellentmondásokkal, amelyek a nemzetközi közszolgálati sajtót kétfelől is feszítik. Egyfelől ott a politikai követelmény, hogy a résztulajdonos állam érdekeivel kompatibilis információt kell sugározni, másfelől a szakmai etika követelményei, amelyek szerint egyértelműen és érezhetően független információt kell szolgáltatni, hogy a tevékenység ne tűnjön propagandának. [3] Ennek a dilemmának hátat fordítva az RT csapata inkább az állammal szemben fennálló kötelezettségeinek tesz eleget. 2014-ben Christiane Amanpour, a CNN munkatársa megkérdezte, hogy az RT nem az orosz kormányzati válasz-e „*az ország negatív megítélésére*”. Az In the Now műsorvezetője, az amerikai Anissa Naouai azt válaszolta: „*nincs titkolnivalónk*”. Hozzátette: „*az emberek tudják, honnan kapjuk a pénzt. (...) Hogy inkább orosz nézőpontból mutatjuk be a dolgokat? Persze, hiszen az orosz nézőpontot általában nem ismertetik. De micsoda abszurd kérdés ez egy olyan csatorna részéről, amely tizenöt éve az amerikai Külügyminisztérium szócsöve?*”

Christiane Amanpour találva érezhette magát, hiszen az 1990-es évek végén a CNN tudósítójaként dolgozott Koszovóban, miközben a férje, James Rubin az USA külügyi szóvivője volt...

A CNN-től és a Fox News-tól eltávolodva az RT bírálja a neoliberalizmust és a neokonzervatív diplomáciai vonalat

A Közel-Kelet a 2000-es évek kezdete óta a nagy nemzetközi csatornák harctere lett. Az RT Arabic az Al-Jazairával[4] egybehangzóan sajnálkozik az arab tavaszok által keltett destabilizálódás fölött, és kárhozza a nyugati hatalmak katonai beavatkozását a régióban. Persze a nyugati beavatkozást az amerikai kongresszus által finanszírozott Al-Hurra csatorna csak visszafogottan bírálja. Az RT nemzetközi részlegének szerkesztőségi politikáját a multipoláris világtrend és a szuverenitás értékeinek promóciója jellemzi. Rendszeresen kritizálják az atlantizmust, és leleplezik Amerika hegemonista törekvéseit és ruszofóbiáját. De az RT International szerkesztőségi vonala nem teljesen azonos a különböző helyi csatornák vagy online felületek irányultságával. A helyi RT adások igazodnak annak az országnak a médiakínálatához, amelyben éppen szélesíteni kívánják a befolyásukat. Az RT America például kritizálja a neoliberalizmust és a neokonzervatív diplomáciai irányt, meglehetősen eltávolodva a nagy országos kábelcsatornák – a CNN és a Fox News szerkesztési politikájától. 2017 február 18-án a Keiser Report műsor bírálta, hogy Donald Trump elnök kormánya tagjainak jelölt vagy tanácsadói választott néhányat a Goldman Sachs befektetési bank korábbi munkatársai közül. Ez a Wall Street-ellenes hang persze nem ingerelte fel az amerikai titkosszolgálatokat, és nem érte el ingerküszöbünket, pedig szeméret vetik a csatornának, hogy az elnökválasztási kampány során támogatta a republikánus jelöltet. Nem szabad azonban készpénznek venni ezeket a vádakokat. A kampányban számos, baloldalinak mondott személyiség szerepelt és fejezte ki Trump-ellenes álláspontját az RT America talk show-jaiban. Ed Schultz neves újságíró nem rejtette véka alá a Bernie Sanders iránti rokonszenvét, aki több interjú is adott neki a demokrata előválasztások idején, amelyeket az RT America közvetített. És közvetítette kollégáját is, a Noam Chomskyhoz közel álló Chris Hedges Pulitzer-díjas (2002) újságírót, aki saját magát szocialistaként határozza meg a Truthdig nevet viselő alternatív online újságban, amelynek ő az egyik kommentátora. Végül, rendszerellenes megközelítéséhez híven, az RT America megszólaltatott kisebb pártokat, pl. a zöldeket, a libertáriánusokat, akiket ritkán hív meg a konkurens média.

Az RT Mexikóban, Argentínában és Venezuelában különösen aktív spanyol nyelvű adásának egyik vesszőparipája annak bírálata, hogy az Egyesült Államok szuverén országok belügyeibe avatkozik be. A spanyol nyelvű adó imperialistaellenes és antiliberalis retorikája összhangban van a latin-amerikai baloldallal, amelyet egyértelműen támogat. A csatorna „*Maduro elnök ellen vívott gazdasági háborúról*” beszél (2017. február 21.), és Venezuela gazdasági válságának felelősségét az ellenzékre hárítja. Mindazonáltal az El Zoom 2016. december 14-i adásában felvetették a kormány „*rossz pénzügyi irányításának*” szerepét is.

Az RT francia nyelvű honlapja az RT többi európai ágához hasonlóan sokkal konzervatívabb politikai álláspontot képvisel. Az orosz multimédiás platform nem sok teret szentel a gazdasági és társadalmi kérdéseknek, a biztonsági témákat preferálja. 2016-ban egyetlen, a munkanélküliségnek szentelt témával szemben tizenhét cikk beszélt a terrorizmusról – ez az arány a Le Monde-ban 2, a Le Figaróban 1,7 volt.[5]

A liberális demokráciák a káosz felé tartanak

Más médiákhoz képest több teret szentelt az RT a 2017-es francia elnökválasztás „*kis*” jelöltjeinek. Az egyensúlykeresés miatt több figyelmet fordítottak a szuverenista és gaulle-ista Nicolas Dupont-Aignanra, mint a La France insoumise párt jelöltjére, Jean-Luc Mélenchonra.[6]

Az online platform nem hallgatta el sem a Franciaországban oroszbarátként emlegetett François Fillon zavaros jogi ügyeit, sem pedig a Front National (FN) elnökjelöltjével, Marine Le Penel kapcsolatban felmerült gyanút – fiktív parlamenti munkaerő alkalmazását. A Front National elnökjelöltjének vonalához fűződő speciális érdeklődésre utal az is, hogy az RT teljes egészében leköszölte azt a sajtókonferenciáját, amelyben Franciaország külpolitikájával kapcsolatos elképzeléseit válaszolva kijelentette, hogy „*Oroszországot közelíteni kellene az európai kontinenshez*” (2017. február 23.).

Az RT láthatólag élvezettel számol be a nyugati tiltakozási akciókról, beleértve a szociálisakat, különösen, ha látványos képeket kínálnak

Az RT antiliberalis vonalához méltóan, az En Marche! elnökjelöltje, Emmanuel Macron a legkedvezőtlenebb sajtót kapta a RT-től. Az online újság gúnyolódott „*rendszerellenes*” álláspontján, amelyet „*totális csalásnak*” minősített, idézve a „*letaglózott közgazdászok*”[7] csoportjából Dany Lang szavait (2017. február 3.). Mindazonáltal, mindez nagyon messze van attól a megszállottságtól, amelyre hivatkozva Macron riadót fűjt az orosz veszély miatt.

Az RT határozottan kedveli a nyugati országokban látott tiltakozásokat és tüntetéseket, köztük a szociális megmozdulásokat, különösen, amikor a rendőrséggel való összecsapásokról közöl szenzációhajhász képeket betört kirakatokról, gyűjtogatásokról. Ezek a Best of címszó alatt, a sokkoló videók között jelennek meg (2016. december 30.). A csatorna az Egyesült Államokban is lehozta a nagyobb jelentőségű szociális megmozdulások híreit. Szerepeltek az Occupy Wall Street és a Black Lives Matter megmozdulások, valamint – újabban – a Trump-ellenes felvonulások is. Ezekben az anyagokban a liberális demokráciákat úgy mutatják be, mint amelyek a káosz közvetlen közelében, mondhatni a „*polgárháború*” szélén állnak (2017. január 12.). Az ipari baleseteket az RT aggodalmaskodó hangon adja hírül, például a flamanville-i atomreaktor gépházában kiütött tüzről (2017. február 9.) vagy a hamburgi repülőtéren mintegy ötven ember légzőszervi mérgezését okozó gázszivárgásról (2017. február 12.) tudósítva. Bizonyos értelemben így próbálják relativizálni a Nyugat-Európa és Oroszország közötti technológiai szakadékot, amely az orosz elit számára az egyik legfontosabb kihívás.

A CNN-nek az amerikai háborúk során tanúsított viselkedésének mintájára az RT nyílt propagandaeszközzé alakul, mihelyt Oroszország elsőrendű stratégiai érdekeivel kapcsolatos konfliktusról van szó.

Szíriában az RT többször adott megszólalási lehetőséget Bassár Al-Aszad elnöknek. A 2016. decemberi aleppói csata kommentárjai kristálytisztán megmutatták az oroszok és a nyugat között dúló információs háború mélyen antagonisztikus jellegét: miután a szíriai hadsereg visszafoglalta a várost, az RT az Aleppo nyugati részén ünneplő lakosságról készült anyagot sugárzott, a nyugati sajtó ugyanakkor a keleti városrész humanitárius helyzetére koncentrált. Másfelől, a csatorna

korábbi brit diplomatát kért fel, hogy beszéljen a moszuli csata „civil veszteségeiről”. Ez 2016. októberétől 2017 júliusáig folyt, a város visszafoglalásához vezetve, és az iraki erőket az USA által vezetett koalíció támogatta.

A „mindenkivel szemben, egyedül vagyunk” ütőkártya

A sors iróniája, hogy a NATO 2014 januárjában Rigában, Lettorszában nyitotta meg stratégiai kommunikációs kutató központját. A szervezet korábban egyáltalán nem tündökölt az igazmondás területén, különösen a valamikori Jugoszláviában^[8] korábban folyó harc során, most azonban arra törekszik, hogy lerombolja orosz ellenfelének legjobb információs kampányait, mégpedig a fact checking (tényekkel igazolás) divatos eszközével. Az RT azonban mesteri fokra emelte azt a képességét, hogy saját javára fordítsa át a propagandavádakat. Ezek révén hangsúlyozza saját rendszerellenes média jellegét, becsatornázza a tiltakozásra hajlamos nézők figyelmét, kijátszva a „mindenkivel szemben, egyedül vagyunk” ütőkártyát.

A csatorna 10 éves születésnapjára készült videoklip végén Margarita Szimonyan mosolyogva fordul a nézőkhöz: „Hát úgy gondolják, ilyenek vagyunk? Igazuk van, pontosan így dolgozunk.”

A szerző Maxime Audinet, a Nanterre-i Egyetem doktorandusza. A jelenkori Oroszország befolyásolási politikájával foglalkozik.

Fordította: Völgyes Gyöngyvér

[1] Lunch with the FT: Kremlin media star Margarita Simonyan”, *Financial Times*, London, 2016 július 29.

[2] Az RT listáján francia részről szerepel a Le Monde, a Le Figaro, a Libération, TF1, France Télévisions és Canal Plus. A teljes lista az interneten megtalálható: <http://msm.rt.com>

[3] Cyril Blet: A média a mindennapi diplomácia eszköze? *Revue internationale et stratégique*, vol. 2., No78, Paris. 2010.

[4] Ld. Yves Gonzalez –Quijano: Et l’Étoile d’Al-Jazira Pâlit [Az Al-Jazira csillaga kezd halványulni], *Le Monde diplomatique*, 2012 május.

[5] A Le Monde diplomatique számításai a Le Monde és a Le Figaro informatikai adatbázisán alapulnak.

[6] A Le Monde diplomatique számításai szerint 2016. szeptember 1. és 2017. február 13 között a francia nyelvű RT hatszor kevesebb cikkben említette a Debout la France! elnök jelöltjének nevét, mint a legtöbbet emlegetett François Fillonét, míg a Le Figarohoz képest 20-szor, a Le Monde hoz képest 28-szor, a Libérationhoz képest 43-szor kevesebbszer említette. Jean-Luc Mélenchont a francia nyelvű RT 2,3-szer kevesebb alkalommal említette mint François Fillont – utóbbi adat nincs túl messze a francia konkurenseknél való említésektől, a Le Monde-ban és a Le Figaróban egyaránt 3,3-szor kevesebb alkalommal fordult elő ez a név.

[7] Économistes atterrés – 2011-ben alakult közgazdász csoport – franciául ld. https://fr.wikipedia.org/wiki/Les_Économistes_atterrés - a ford. megj.

[8] Ld. Serge Halimi és Dominique Vidal cikkét. „Médias et désinformation”. *Le Monde diplomatique*, 2000. március.

Az amerikai kivételesség új formája

Michael J. Glennon

Ha figyelembe vennék Donald Trump bejuttatását a Fehér Házba, akkor az amerikaiak talán kevésbé büszkélkednének politikai rendszerük kiválóságával. De erről szó sincs, az amerikai kivételességről szóló közbeszéd csak formát váltott: egyesek örömmel emlegetik, hogy az Alkotmányban rögzített hatalmat ellenőrző mechanizmusok (a súlyok és ellensúlyok avagy *checks and balances* rendszerek), megtámogatva a nemzetbiztonsági rendszerhez tartozó erős hivatali apparátussal, egyedülálló ellenállási képességet biztosítanak a tekintélyelvű hatalomgyakorlással szemben. Szerintük a CIA (Central Intelligence Agency), az FBI (Federal Bureau of Investigations) vagy az NSA (National Security Agency) hatásos korlátot állít Donald Trump esetleges eltévelyegéseivel szemben.

Pedig a bürokrácia nem volt tervebe véve az Alapító Atyák idején. Amikor Thomas Jeffersont elnökké választották 1801-ben, a végrehajtó hatalomnak 132 köztisztviselője volt, az elnök titkárságán pedig egy személy dolgozott, a személyes titkára. De előtte is, George Washington és kollégái sem gondoltak arra, hogy politikai szervezetek jönnek majd létre, a Republikánus és a Demokrata Párt is csak 1791-ben született meg, vagyis négy évvel az Alkotmány megfogalmazása után. A lépésről lépésre kiépült politikai berendezkedés szerint a Kongresszus tagjainak érdeke, hogy a saját pártjuk jelöltje nyerjen. Ezért az egyetlen alkotmányos megoldás a végrehajtó hatalom esetleges vétéségei és szabálysértései ellen – a felelősségre vonási eljárás, az *impeachment* megindítása, amely lehetővé teszi a törvényhozói hatalomnak, hogy lemondasson egy kormánytagot – a gyakorlatban kevésbé alkalmas arra, hogy az elnök barátai vagy szövetségesei által elkövetett nem súlyos bűncselekmények ellen fel lehessen lépni.

Mi viszont 1908 óta itt vagyunk

Ennek a hiánynak az ellensúlyozására a 19. század végén találtak egy megoldást: a független vagy speciális ügyészek intézményét, akik helyettesítik az igazságügyi minisztériumot, amikor érdekellentét gyanúja áll fenn egy vizsgálati ügyben a hatalom egyik ágán. Az első független ügyészt, John B. Hendersont 1875-ben nevezték ki, és a Whiskey Ring-botrányt kellett felderítenie, amelyben közpénzek tűntek el, a whiskeygyártók, a Kincstár közalkalmazottai és egyes politikai vezetők körében. Az utolsó kinevezett ügyész 2017 májusától pedig Robert Mueller, aki Donald Trump kampánystábjába és az orosz kormány közötti esetleges összjátékos ügyében vizsgálódik. De megemlíthetnénk még az 1881-ben a postai szolgáltatások körüli korrupciós ügyben nyomozó William Cookot vagy Francis Heneyt, aki 1905-ben az olaj-kitermelési engedélyek kiosztása körüli megvesztegetéseket próbálta tisztázni, vagy Archibald Coxot, akit 1973 májusában neveztek ki a Watergate-ügyben, azaz egy politikai kémkedési ügyben, amelyben a Fehér Ház is érintett volt, de akit már októberben felmentett megbízatása alól Richard Nixon elnök. A „független ügyészek” intézmény ugyanis nem egy tökéletes megoldás: az igazságügy-minisztériumtól függ a kinevezésük, és semmilyen alkotmányos védelmet sem élveznek egy leváltás ellen.

Ráadásul a hivatali függetlenség kétélű fegyver. A speciális ügyészség esetében elengedhetetlenül szükséges, viszont az utóbbi években a nemzetbiztonsági köztisztviselők is egyre nagyobb autonómiát követelnek maguknak. Régebben, ha egy elnöki döntés nem tetszett nekik, ellenvéleményüknek csak passzívan adtak hangot, például a hivatali eljárások lassításával. Most viszont nyíltan fejezik ki az álláspontjukat, egyre gyakrabban elleneznek nyilvánosan döntéseket, és szivárogtatnak ki a sajtóban híreket.

Amikor az FBI vezetője volt, James Comey nem tartotta vissza magát attól sem, hogy felfedje, miszerint Donald Trump arra kérte, hogy hagyjon fel tanácsadója, Michael Flynn elleni vizsgálattal, akit orosz kapcsolatokkal vádoltak. Philip Mudd, aki dolgozott a CIA-nél és az FBI-nál is, így igazolta volt főnöke eljárását: „Az FBI embereinek elégük van – figyelmeztetett a CNN (Cable News Network) csatornán 2018 február 3-án, – és ezt fogják, Elnök Úr, Önnek válaszolni: »Ha azt gondolja, hogy képes lesz leállítani az ügyet, mert megfélemlíti az igazgatónkat, akkor gondolja ezt előbb jól meg. Ön tizenhárom hónapja van itt, mi viszont 1908-tól (akkor hozták létre az FBI-t). Ha ezt a kicsinyes játszmát elindítja, mi fogjuk megnyerni a meccset «”. Samantha Power, Obama elnöksége idején az Egyesült Nemzetek mellé rendelt amerikai nagykövet a Twitteren (2018. március 17-én) ehhez hasonlóan, úgy nyilatkozott, hogy „nem szerencsés Jonh Brennan felbosszantani”, és ezzel igazolta a 2013 és 2017 közötti CIA-igazgató Donald Trump-ellenes megnyilatkozásait. Igaz, fejtí ki Chuck Schumer, a Szenátus demokrata kisebbségi csoportjának vezetője, „a felderítésnél dolgozóknak ezeregy lehetőségük van, hogy bosszút álljanak” [\[1\]](#).

Az ilyen kijelentésektől távra marad a szánk. Az alkotmány tényleg rendelkezett az ellenhatalmi mechanizmusokról, amelyek megakadályozzák a választott képviselők tévelygéseit, de a biztonsági rendszerek alkalmazottai tényleg nem tartoznak ide, és a legnagyobb jóindulattal sem lehet ellensúlyként értelmezni a működésüket. Épp ellenkezőleg: ha az állampolgárok megbíznak a felderítő szolgálatokban, akkor ezt azért teszik, mert a szolgálatoknak beszámolási kötelezettségük van a képviselők felé, hiszen a politikai képviselők bizottságai elszámoltathatják a szolgálatokat. Abban a pillanatban, hogy megszakad ez a kapcsolat a nép választási jogaival, eltűnik a nemzetbiztonsági szolgálatok alkotmányos legitimitása.

Nagyon sok amerikai utálja Donald Trumpot. De a közmondás ellenére, a politikában az ellenségem ellensége nem mindig a barátom. Semmit sem ismerünk az Amerikai Egyesült Államok közelmúltjának történelméből, ha azt feltételezzük, hogy a biztonsági szolgálatok bármiféle korlátot szabnak a politikai és civil szabadságjogok védelmében. Elég, ha felelevenítjük az Idaho állam demokrata szenátoráról elnevezett Church Bizottság jelentését.

A választott vezetők előtt is titokban tartott akciók

Az 1976-ban nyilvánosságra hozott^[2] jelentés egy sor hollywoodi kalandfilm címére emlékeztető eltitkolt ügyletet részletezett. Nem volt célja a magányos harcosok eseti kilengéseinek feltárása, hanem kifejezetten a nemzetbiztonsági szolgálatok felelős vezetői által gondosan kitervelt és részleteiben kidolgozott ügyeket tárta fel, vagyis azokról a vezetőikről szólt, akikben ma egyesek feltétlenül megbíznak. Több évtizeden keresztül ezek a szolgálatok Loch Johnson politológus kifejezése szerint „*egész ravaszságukat azok ellen a személyek ellen vetették be, akiket védelmezniük kellett volna*”^[3], ezzel megmutatták, hogy a buzgó ügynökök, akik titkos feladatokat látnak el, képesek fokozatosan megszüntetni a szabadság és a biztonság közötti egyensúlyt.

Az FBI hozta létre, az 1960 és 70-es években a COINTELPRO programot, amelynek a célja a felforgató egyének és csoportok – vagyis a vietnámi háborút ellenzők, a civiljogi aktivisták – felfedezése. Ennek érdekében az FBI megkérte és meg is kapta az adóhatósági együttműködés lehetőségét. Beépült a vallási szervezetekbe, az egyetemekre és sok médiába is. Azon mesterkedett, hogy felélessze az erőszakot a különböző afroamerikai csoportok között, vagy lejárássa a vezetőiket, ezért több száz névtelen levelet küldtek szét, így például egyet Martin Luther Kingnek, ezzel próbálva öngyilkosságba kergetni. Ez mind törvényellenes volt. Semmi sem utal arra, hogy megkapták volna az beleegyezést az FBI-on kívüli szervezettől, sőt még az FBI igazgató helyettese sem tudott az ügyletekről.

A CHAOS művelet egy kiterjedt kémkedési terv volt 1967 és 1973 között, a CIA a pacifista mozgalmat is a célkeresztbe helyezte. Száz szervezetről és 7 200 személyről vett fel listát, akiket ellenőrzés alatt akart tartani, miközben a békemozgalmak teljesen legálisan működhetnek az USA-ban. Ráadásul, a HTLINGUAL műveletnek köszönhetően, több tízezer nemzetközi levelet is felnyitott és elolvasott, amelyeknek vagy a címzettje, vagy a feladója amerikai állampolgár volt. A programot 1952-ben indították el és több mint húsz évig üzemelt. A Kongresszus egyetlen ellenőrzési albizottsága sem tudott még a létezéséről sem. Az 1970-es évek elején a CIA és az FBI igazgatói hazudtak Nixon elnöknek, amikor azt állították, hogy a program működését felfüggesztették.

A SHAMROCK projektterv keretében, amelyet a második világháború után indítottak el, az NSA illegálisan gyűjtött össze több millió nemzetközi telexet, amelyet amerikai állampolgárok kaptak vagy küldtek. A Church Bizottság szerint akkoriban ez volt „*a legnagyobb kommunikációs felderítő program*”. Semmilyen jogi hatóságtól sem kaptak engedélyt a működtetésére, az se biztos, hogy bármelyik elnök jóváhagyta volna, sőt akár csak tudott volna róla. Úgy tűnik például, hogy Nixon elnöknek az NSA-ról általában is csak nagyon halvány ismeretei voltak. 1973. május 16-án, egy az ovális szobában lezajlott beszélgetés szerint, az ügyvédje aggódott, és megjegyezte, hogy amikor engedélyezte a HUSTON-tervet (amelyet a CIA, az FBI és az NSA közösen vitt a radikális baloldal ellen), akkor illegálisan arra biztatta az NSA-t, hogy az amerikai állampolgárok ellen kutakodjon. Nixon így válaszolt: „*Mi az a NSA? Milyen műveleteket végez?*”

Egy vizsgálat államtitkok feltárásához vezethetne

Igaz, hogy ezek a visszaélések már több évtizeddel ezelőtt történtek. Ezért azt hihetnénk, hogy jelenleg nem történhetnének meg, hiszen a Kongresszus jogi és ellenőrző szerepe azóta szigorúbbá vált. De ez az optimista hozzáállás nem megalapozott.

Bár léteznek kivételek – 2015 májusában például, a Szövetségi Fellebbviteli Bíróság illegálisnak ítélte meg az NSA Edward Snowden által nyilvánosságra hozott telefonlehallgatási gyakorlatát – általában azonban a bíróságok elutasítják a biztonsági szolgálatok elleni feljelentéseket, a hozzáértés hiányára hivatkozva, anélkül, hogy a lényegi problémát akár csak érintenék is. Khalid El Masri tudna erről beszámolni. Őt összetévesztették az Al-Kaida egyik feltételezett vezetőjével, ezért a német állampolgárt a CIA 2004-ben Macedóniában letartóztatta. Átszállították Afganisztánba az ügynökség egyik titkos repülőjében, ahol több hónapig fogva tartották és kínozták. Amikor elengedték, jogi elégtételt próbált elindítani az USA-ban, de a bíróság elutasította a feljelentését. Mire hivatkoztak? Arra, hogy egy vizsgálat államtitkok feltárásához vezethetne.

A Kongresszus új keletű szigora vajon megnyilvánult-e az eddigi legszélesebb körű CIA fogvatartási és kihallgatási programját érintő vizsgálat alkalmával? A szóban forgó 6 000 oldalas jelentést 2014-ben a Képviselőház Vizsgálati Bizottsága hozta nyilvánosságra és leszögezte, hogy a CIA rendszeresen hazudott a Kongresszusnak és a Fehér Háznak is a fogvatartottakon alkalmazott „*megerősített kihallgatási technikák*” súlyosságáról és hatékonyságáról^[4]. De a jelentés nem kérdőjelezi meg ezeknek a technikáknak a törvényességét, és nem javasol semmilyen reformot se a visszaesések elkerülésére. Ráadásul egy diszkrét lábjegyzet feltárja, hogy a Bizottságtól megtagadták a hozzáférést egy 9 400 oldalas dokumentumhoz, amelyet pedig fontos információforrásnak gondolt a vizsgálatához. Három levélben is kérte Barack Obama elnöktől a hozzáférést a dokumentumhoz, aki viszont sosem válaszolt. A Bizottság erre feladta. Pedig ez a Bizottság a Kongresszuson belül a legfenyegetőbb szervezet.

Hát ilyenek azok a nemzetbiztonsági ügynökségek, amelyekre ma mint az amerikai demokrácia védőbástyáira hivatkoznak. Hogy lehetünk abban biztosak, hogy egyszer, mondjuk az állambiztonság egy „*sürgősségi*” esetére hivatkozva, nem térnek-e vissza korábbi praktikáikhoz? A felderítő szolgálatoknak nem az a hivatásuk, hogy a megválasztott képviselők döntéseit ellenőrizzék. Inkább fordítva. Így amikor Donald Trump szemére hányja az FBI-nak, hogy nem akadályozta meg a Parklandi gyilkosságot, amelyben tavaly februárban 17-en haltak meg egy floridai gimnáziumban, akkor azt is jogosan vetjük fel, hogy maga az elnök miért nem tett semmit sem? Végül is az FBI az igazságügyi minisztérium alá tartozik, így neki dolgozik. Mint azt James Comey maga is elismerte „*mint a végrehajtó hatalom tagja, mindannyian az elnök közvetlen felügyelete alatt állunk*”. Amikor a felsőfokú közigazgatás úgy avatkozik be, hogy megpróbál a választók döntései helyett fellépni, akkor azt a demokráciát ássa alá, amelyet pedig védenie kellene.

A szerző, Michael J. Glennon, a *Fletcher School of Law and Diplomacy, Tufts University (Medford, Massachusetts, Egyesült Államok)* egyetemi professzora. Szerzője a *National Security and Double Government*, Oxford University Press, 2014. című könyvnek.

Fordította: Morva Judit

[1] The Rachel Maddow Show, MSNBC, 2017. január 4.

[2] Intelligence Activities and the Rights of Americans, Szenátusi Bizottság a kormány beavatkozásainak vizsgálatára, II, kötet, 1976. www.intelligence.senate.gov

[3] Loch Johnson: *Spy Watching: Intelligence Accountability in the United States*, Oxford University Press, 2018.

[4] Study on CIA Detention and Interrogation Program (2014), Szenátusi Bizottság a felderítésről, www.feinstein.senate.gov

---

Könnygáz, avagy könnyeink aranyat érnek

Anna Feigenbaum

Hasonlóan a francia tüntetőkhöz – ’68 májusában vagy jelenleg a Notre-Dame-des-Landes repülőtérre alakítása, illetve Nanterre-ben az egyetemi szelekció elleni tüntetéskor – a világ minden aktivistájának közös tapasztalata: a *belélegzett könnygáz*. Egy évszázad alatt a veszélytelennek beállított fegyvert a rendfenntartás egyetemes eszközüvé tették.

Eltérően más piacoktól, a rendfenntartási ipar nem fél sem a társadalmi nyugtalanságtól, sem a politikai válságoktól – éppen ellenkezőleg. A 2011-es „arab tavasz” felkelései és az utóbbi évek világot megrázó tömegtüntetései szinte felrobbantották a könnyfakasztó gázok és más, a lázadások ellen bevetett eszközök piacát. Megrendelési tömbjeikkel a hónapok alatt a kereskedők beutazzák a bolygót. Szakértők hadai árgus szemmel figyelik a lakossági elégedetlenség legkisebb jeleit is, és tanácsokat osztogatnak gyártóknak, vásárlóknak egyaránt a legjobb napi ajánlatokról. A könnygáz kétségtelenül az iparág zászlóshajója: a kormányok világszerte úgy tekintenek rá, mint egy gyógyszerre, mint a társadalmi tiltakozások legmegbízhatóbb és a legkevésbé fájdalmas orvosságára – ami nem ismer sem határokat, sem versenytársakat – a rendbontás ellen.

Innovációk a rendfenntartás szolgálatában

Azt, hogy „ezek az innovációk” milyen károkat okoznak az áldozatoknak vagy milyen problémákat jelentenek a közegészségügy szempontjából, senki nem tudja, mert senki nem törődik vele. Egyetlen országban sem létezik törvényi kötelezettség, hogy számot adjanak az áldozatok számáról. Nem kötelező adatokat szolgáltatni sem a szállításokról, sem a felhasználásról, sem az általuk generált profitról, vagy éppen az okozott környezetmérgezésről. Már majdnem egy évszázada sulykolják belénk, hogy ez csak egy felhő, ami nem okoz kárt senkinek, csak csípi a szemet. Amikor emberek halnak meg – például az *Orvosok az Emberi Jogokért Egyesület* jelentése szerint harmincnégy haláleset kapcsolódott könnygáz használatához a bahreini tüntetések során 2011-2012-ben^[1] –, a közhatalom ezt egyszerűen balesetnek állítja be.

Valójában a könnyfakasztó gáz nem gáz. Azok a kémiai összetevők, amelyek megindítják a könnyezést – a latin *lacrima*, „könnny” szóból – olyan kedves neveket viselnek, mint a *CS* (2-klorobenzilidén malonitril), *CN* (kloroacetofenon) és a *CR* (dibenzoxazepin). Irritáló anyagok, amelyeket pára, gél vagy folyadék formájában is csomagolhatnak. E „turmix” célja, hogy egyszerre befolyásolja mind az öt érzékszervet és fizikai és lelki traumát idézzen elő. A káros hatások, sérülések, amelyeket a könnygáz alkalmanként okoz, különbözőek: könnyezés, a bőr égési sérülései, látászavarok, orrvilágadás folyása, *nyelési nehézség, fokozott nyálérválasztás, légzési nehézség a tüdőben, köhögés, fulladási érzés, hányinger, hányás*. A „könnygázok” okozhatnak vetélést, izomproblémákat és hosszú távú légzési problémákat is^[2].

A vegyi fegyverek használata legalább az ókorig nyúlik vissza. A peloponnészoszi háború idején a harcosok kénes gázokat használtak az ostromlott városok ellen. De a XIX. század közepére, a tudomány fejlődésének következtében etikai viták indultak használatukkal kapcsolatban. A vegyi és biológiai fegyverek korlátozására irányuló első próbálkozások már az 1899-es és 1907-es hágai konferenciákon megtörténtek, de a kétértelmű megfogalmazások eljelentéktelennítették ezeknek a megállapodásoknak az értékét. Az első világháború azután nyílt színi laboratóriumként szolgált a mérgek új választékának kidolgozására.

Általánosan elfogadott, hogy a francia csapatok szabadították fel a könnygáz uralmát a „határon folyó harcokban” 1914 augusztusától, amikor xililbromiddal – egy irritáló és semlegesítő, de a szabad levegőn nem halálos hatású anyaggal – töltött gránátokat lőttek az ellenséges árkokba. A németek 1915-ben azzal válaszoltak, hogy egy sokkal halálosabb terméket, a mustárgázt, vagy iperitet alkalmazták – ez volt a történelemben az első példa klórtartalmú vegyi fegyver tömeges használatára.

Eleinte távol tartva magukat ettől az innovációtól, az amerikaiak sem késlekedtek sokáig, hogy behozzák a lemaradásukat. A háborúba lépés napján az Egyesült Államok egy kutatási bizottságot hozott létre, hogy „kutatásokat végezzenek mérgező gázokkal, azok előállításával és ellenszereikkel háborús célokra^[3]”, de még egy vegyi háborús szolgálatot is szerveztek (Chemical Warfare - CWS), amelyet bőségesen elláttak pénzzel és munkaerővel. 1918 júliusában ez a témakör közel kétezer tudós figyelmét kötötte le.

A konfliktus után a katonák megosztottan mutatkoztak. Azok, akik saját szemükkel látták a vegyi fegyverek okozta pusztítást, elítélték azok embertelenségét, amit csak fokozott a félelem és a szorongás, az a lelki hatás, amit kiváltott. Mások bizonyos irgalmasságot tulajdonítottak nekik, és azzal érveltek, hogy kevesebb halált okoznak, mint egy tűzserégi tűz. Egy cambridge-i biokémikus, *John Burdon Sanderson Haldane*, a harc gázok hatékonysága mellett érvelt és szentimentalizmussal vádolta az ellenzőket: ha „harcolhatunk karddal”, miért ne harcolhatnánk „mustárgázzal”?

Jean-Pascal Zanders történész szerint, az első világháborút követő viták egy kettős örökséget hagytak ránk^[4]. Egyrészt, különbséget tettek a „mérgező gázok” – amelyek ellen egykor Hágában is küzdöttek – és az 1914 és 1918 között kidolgozott új vegyi fegyverek között. Ez a különbségtétel számos alkalommal felbukkan a nemzetközi egyezményekben, legitímálva, hogy azért tiltunk be bizonyos fegyvereket, hogy jóváhagyjunk másokat, azzal az érvel, hogy nem halálosak. Ennek az érvelésnek köszönhetően adtak a könnygáznak legális utat, azzal, hogy kedvezőbb más mérgező ágenseknél.

Másfelől, akkoriban fontos szempont volt a születőben lévő vegyipar kereskedelmi érdekeinek támogatása. Ha korlátoznák az ágazat kreativitását a hadiiparban, az elviselhetetlen kárt okozna a szektornak – ez az érvelést még ma, száz évvel később

is érvényesnek fogadják el. A Versailles-i szerződés (1919) és a genfi jegyzőkönyv (1925) óta a szövetséges hatalmak gazdasági érdekei így egybeolvadtak a nemzetközi joggal. A háborún túllépve, a béke fenntartása a határokon belül – és azokon kívül a gyarmatokon – prioritássá vált az amerikaiak és európaiak számára. Innen a növekvő érdeklődés a könnyfakasztó gázok iránt, melynek a későbbiekben a CWS és annak igazgatója, a sokszorosan kitüntetett *Amos Fries* tábornok lesz a buzdó uttörője.

Az állami erőszak egyik „humánus” formája

Az 1920-as évek hozzák el a „könygáz”, francia becenevén a „*lacrymo*” aranykorát. Tökét kovácsolja a vegyi fegyverek használatából a háború alatt, Amos Fries a mérget mindennapi politikai eszközzé alakította át. Egy elszánt lobbinak köszönhetően egy új képet alakított ki a könnygázról, amelyet már nem mérgező fegyvernek, hanem egy ártalmatlan eszközhöz tüntet fel a közrend fenntartására. Egy ügyvéddel és egy segédtisztal összefogva maguk köré gyűjtöttek egy sor reklámszakembert, tudósokat és politikusokat, akik lelkesen támogatták a médiában „*a könnygáz használatát békeidőben*”.

A gazdasági sajtó logikusan a legkészségesebb volt és szintén gyakran ismételte a „gáz a békéért” refrént. A *Gas Age-Record* folyóirat 1920. november 6-i számában lelkes portrét közölt Fries tábornokról. Olyasmiket olvashattunk, hogy a CWS „*dinamikus főnöke*” „*közről tanulmányozta a gáz és a füstök használatának kérdését, hogy szembeszegüljenek a tömeggel és a vadakkal. Őszintén meg van győződve arról, hogy amikor a rendőrök és a gyarmati tisztviselők megismerik a gázt, mint a rend fenntartásának és a hatalom védelmének eszközt, a társadalmi tiltakozások és a vadak felkelései visszaszorulnak és szinte teljesen eltűnnek majd. (...) A könnyfakasztó gázok kiválóan alkalmasnak látszanak arra, hogy izolálják az egyént a tömeg szellemétől. (...) Ennek a harci gáz enyhe formájának az az előnye, hogy a tömeggel szemben a rendőr nem fog habozni, hogy használja azt.*”

A promóciós érvelés e korai mintái egy vékony rúdon egyensúlyoztak: fel kellett magasztalni a termék elnyomó képességét, miközben ünnepezték a fájdalomtalan jellegét. A könnygázok iránti örület egy olyan piacon, amely eddig csak a gumibotot és a puskát ismerte, sokat köszönhet az antagonizmusok művészi összeegyeztetésének. A gáz elpárolog. A rendőrség végre feloszlatathat egy tüntetést „*minimális negatív visszhanggal*”^[5], anélkül, hogy vérnyomokat és kék foltokat hagyna maga után. Ahelyett, hogy a testi és lelki kínzás egy formájának látszana, a „könygáz”, a « *lacrymo* » úgy jelenik meg a közvéleményben, mint az állami erőszak egy „humánus” formája.

A rádió és az újságmegjelenés mellett a tábornok és csapata nyilvános bemutatókat is szervezett. 1921-ben egy szép júliusi napon Amos Fries egy régi barátja és kollégája, *Stephen J. De La Noy*, megjelent egy rakomány gázzal Philadelphia központjának közelében. Hogy bemutassa arzenálja előnyeit, meghívta a városi rendőröket, hogy próbálják ki az árut. Az újságírók nagy számban jelentek meg, hogy halhatatlanná tegyék az eseményt: kétszáz egyenruhás rendőr közvetlenül az arcába kapta a gázt.

Csak néhány évet kellett várni, hogy a kísérletezéstől a gyakorlati felhasználásig eljussanak. Az alkalom 1932. július 29-én jött el, amikor a nemzeti gárda parancsba kapta az első világháborús veteránok ezreinek feloszlását. A volt katonák, akiket „*bónusz hadseregnek*” neveznek, családjaikkal együtt tanyáznak a washingtoni Capitolium előtt, hogy követeljék fizetésük fennmaradó részének kifizetését, amelynek zárolását a miniszter vonakodott feloldani. Könygázgránát-eső hullott a tömegre, ami pánikszerű mozgást idézett elő. A brutális kiűrés három halottat, ötvenöt sebesültet és egy vetélést eredményezett. Az áldozatok között volt egy gyerek, aki néhány órával a támadás után halt meg – hivatalosan betegség következtében, de az a tény, hogy mérgezett gázt lélegzett be „*bizonyosan nem segített rajta*”, mondta egy kórházi szővivő.

Az elzavart veteránok körében a könnyfakasztó gázt „*Hoover fejadagnak*” keresztelték el, hivatkozással *Herbert Hoover* elnökre (1929-1933), aki a csapatokat küldte ellenük; ugyanakkor utalva az országban egyre terjedő társadalmi egyenlőtlenségekre. A rendőri vezetők és az iparág képviselői számára viszont a hadművelet sikeres volt. A *Lake Erie Chemical*, a Capitoliumnál használt gáz gyártójának értékesítési osztálya örömmel és büszkén mutogatta a véres evakuálás képeit a katalógusában. Később mutogattak képeket az ohioi és virginiai sztrájkolókról is, amint gázfelhők alatt futva menekülnek. „*Egyetlen ember, aki Chemical Warfare gázzal van felszerelve, annyi embert tud megfutamtani, mint ezer fegyveres*”: ez a jelszó díszelgett büszkén a reklámfüzetekben. A gyártó azzal dicsekedett, hogy terméke „*vakító és fojtogató fájdalom*” okoz, azonban garantálja, hogy nem keletkezik „*semmilyen tartós sérülés*” – szolt még mindig az egyensúlyt kereső marketing. Az 1930-as években, a nagy gazdasági világválság idején, az Egyesült Államokban egyre több könnygázt használtak a társadalmi tiltakozások megfojtására. Egy szenátusi bizottság szerint az 1933 és 1973 közötti gázbeszerzések, amelyek „*főként a sztrájkok ellen, vagy azok megelőzésére*” szolgáltak 1.25 millió dollárt tettek ki (mai értéken 21 millió dollárt, vagy 17 millió eurót).

A könnygáz, mint multifunkciós fegyver

Egy másik ígéretes piac a „*vakító és fojtogató fájdalom*” iparága számára: a gyarmatok. 1933 novemberében *Sir Arthur Wauchope*, a palesztinai brit főmegbízott is reklámolta saját részét a csodatermékből. A gyarmati hivatalhoz írt levelében így panaszkodik: „*Úgy vélem, hogy a könnyfakasztó gáz nagyon hasznos lenne a rendőri erők kezében Palesztinában, hogy feloszlassák az illegális gyűléseket és a lázongó tömegeket, különösen a régi városnegyedek szűk, kanyargó utcáiban, ahol a tüzfegyverek használata visszaüthet, mert aránytalan veszteségekhez vezethet emberéletekben.*”

Hasonló kérés érkezett 1935-ben Sierra Leonéból, ahol a gyarmati tisztviselőknek kellett szembe nézniük a fizetésemelésekért szervezett sztrájkokkal. Utána következett Ceylon, a későbbi Sri Lanka. Utasítást adtak az új brit gyarmatügyi államtitkárnak, *Malcolm MacDonald*-nek, hogy dolgozza ki az általános politikai irányelveket a könnygáz használatára. Ebből a célból egy listát kapott azokkal a helyekkel, ahol a fegyver már bizonyította hatékonyságát: Németországban, ahol 1933-ban Hamburgban a sztrájkolók ellen használták; Ausztriában, ahol a kommunisták ellen használták 1929-ben; Olaszországban, ahol beépítették a rendfenntartó erők alapfelszerelésébe; sőt még Franciaországban is, ahol a használata már triviális volt.

Ebben az időszakban vált az államok kiemelt fegyverévé a könnyfakasztó gáz, hogy megakadályozzák a változásra irányuló követeléseket. Kettős funkciója, egyidejűleg *fizikai* (szétoszlatni a tömeget) és *pszichológiai* (demoralizálni a tüntetőket), ideálisnak látszik, hogy megzabolázza a népszerűtlen intézkedések miatt kialakuló ellenállási próbálkozásokat. Mivel egyébként már most is teljesen legálisan lehet gázzal rátámadni békés vagy passzív tüntetőkre, a hatóságoknak nem kell többé nyugtalanodniuk a nem-erőszakos közösségi tiltakozások miatt. A „könnygázt” úgy vezették be, mint egy multifunkciós fegyvert, amely nem csak egy tüntetés megakadályozására alkalmas, de a polgári engedetlenség minden formájának aláásására is.

Ez a politikai funkció máig fennmaradt. Miközben a háborúkban a vegyi fegyverek minden formájának használatát nemzetközi szerződések tiltják, a rendfenntartó erők nemzeti szinten minden korábbihoz képest nagyobb felhatalmazást kapnak a mérges gázok alkalmazására egyének vagy felvonulások ellen, saját választásuk szerint. Egy rendőr így hordhat az övében egy könnyfakasztógáz-porlasztót, miközben egy katonának ehhez nincs joga. Ennek az ellentmondásnak a közel egyhangú elfogadása nagyban hozzájárul a rendfenntartó ipar virágzásához – és az egész világ tiltakozóinak könnyeihez.

A szerző, Anna Feigenbaum kutató az Egyesült Királyság Bournemouth-i Egyetemén, a *Tear Gas. From the Battlefields of World War I to the Streets of Today [Könnygáz. Az első világháború harcmezeiről a mi utcáinkra]* c. könyv szerzője, Verso, London, 2017.

Fordította: Hrabák András

[1] Tear gas or lethal gas ? Bahrain’s death toll mounts to 34 (Könnygáz vagy halálos gáz? Bahrein halálos áldozatainak száma 34), Physicians for Human Rights, New York, 2012. március 16.

[2] Facts about riot control agents (Tények a lázadásokat ellenőrző ügynökökről), Centers for Disease Control and Prevention, Atlanta, 2013. március 21.

[3] Idézi Gerard J. Fitzgerald: Chemical warfare and medical response during World War I (Vegyi eszközök és orvosi válasz az I. világháborúban), *American Journal of Public Health*, n° 98, Washington, DC, 2008. április.

[4] Jean-Pascal Zanders: The road to Geneva (Út Genfhez) cikke a *Innocence Slaughtered. Gas and the Transformation of Warfare and Society*, Uniform Press, London, 2016.

[5] Seth Wiard: Chemical warfare munitions for law enforcement agencies (Vegyi eszköz ellátások a bűnüldöző szervek számára), *Journal of Criminal Law and Criminology*, vol. 26, n° 3, Chicago, 1935.

A forradalmi Chagall – Vityebszk, 1918

Lionel Richard

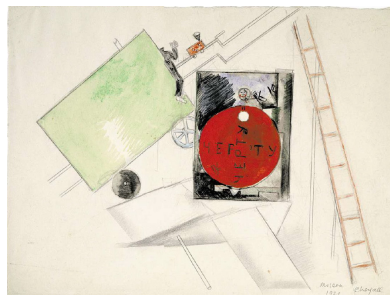

Orosz Ballett díszlettervezője, Lev Bakszt, aki 1910 januárjában Párizsba utazik, hogy az ottani Operaházban rendezzen meg egy lírai drámát. Chagall utána utazik. A Montparnassehoz közeli La Roche művészkolóniájában lakva összejár a kor szinte minden avantgárd művészeivel, Modiglianitól kezdve Piacassóig.

1914 júniusában, amikor Berlinben a *Der Sturm* lap galériájában állítja ki a képeit, úgy dönt, hogy továbbutazik Vityebszkig. Egy gazdag ékszerész lányát, Bella Rozenfeldet szándékszik feleségül venni, aki még nagyon fiatal kamasz lány volt, amikor beleszeretett. De hirtelen kitör a háború. 1915. július 25-én tartják meg az esküvőt, de utána már lehetetlen visszatérni Franciaországba. Kötelezően bevonultatják, és egy petrográdi – ahogy 1914 és 1924 között Szent Pétervárt hívták – katonai hivatal ügyosztályára osztják be.

Amikor a forradalmárok átveszik Petrográd fölött az irányítást, akkor tehát itt él a feleségével. Sok önarcképet készít, és a hétköznapi zsidó életről fest képeket. De az eredménnyel nem elégedett. 1918 márciusában a házaspár visszatér Vityebszkbe. Chagall másról sem álmodik, mint belefeledkezni a festészetbe, és festeni éjjel és nappal^[i]. De elképzelhető egyáltalán, hogy Vityebszkben egy festő meg tudjon élni a képeiből? Félő, hogy ez a macacság kudarchoz vezet. Hacsak ki nem használja az épp kialakuló oktatási reformokat, és nem próbál meg a már létrejött moszkvai és petrográdi átalakításokhoz hasonlóan Vityebszkben is létrehozni egy szépművészeti oktatási központot.

Lunacsarszkij az adott helyzet ura, vele kell tárgyalnia. Chagall kedvezően áll a Lenin vezette kormány intézkedéseire. A lelke mélyén mindig kísértenek az évszázados pogromok, az antiszemita szitkozódások. Hogyne támogatna tehát egy olyan forradalmat, amelyben a zsidók végre megkapták a teljes jogú orosz állampolgárságot?

Mint azt már Moszkvában megérdeklődte,

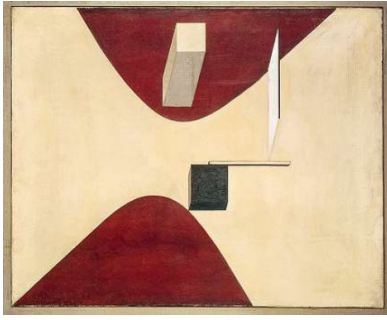
beszélgető partnere „*készséges és nem szektás*” hírében áll^[ii]. A képeket látva, Lunacsarszkij lelkesedik. Azonnal kibocsátja a 3051-es rendeletet: „*Marc Chagall festő elvtársat kinevezük a Vityebszki körzet Szépművészeti Népbiztosának. Minden forradalmi erőt kérünk, hogy e döntés alapján teljes támogatásukat biztosítsák Chagall elvtársnak.*”

Így kerül tehát Chagall a Forradalom első évfordulóját szervező ünnepségek élére. 7 diadalívet állíttat fel Vityebszkben, és 450 forradalmi óriásplakátot ragasztat ki az utcákra. Az általa készített minták alapján 350 festett szalag repdes a szélben. A város lakói piros lovak, zöld tehének, fehér felhők előtt kék madarak és vörös zászlókat lengető lovasok szalagkavalkádjai között sétálgatnak az ünnepen.

Ugyanezzel a lendülettel, 1918 decemberében, Chagall aláír egy kiáltványt^[iii], amelyben felhív minden képzőművészt az együttműködésre. Vityebszk egyik palotájában, amely azelőtt egy bankár tulajdona volt, alapítja meg, mint ezt bejelenti, az első Felsőfokú Művészeti Iskolát. Ugyanazokra az elvekre épít, mint a Moszkvában és Pétervárott megnyílt Szabad Műhelyek. Nincs diplomához kötve a beiratkozás, de komoly programot írnak elő: a kreatív „spontaneitás” fejlesztése, összhangban a nép valós életével.

Az iskolába nagyon sok hallgató jelentkezik, közel 500-an iratkoznak be már közvetlenül az induláskor. Az oktatók között több avantgárd kísérletezőt is találunk. És 1919 nyarára megérkezik még egy „avantgárdista” akinek elfogadják a jelentkezését, Eliezer, alias Lazar Liszickij a németországi Darmstadtban diplomázott építész. Az oroszországi egyetemeken, a zsidó hallgatók létszámát korlátozó *numerus clausus* miatt, kényszerűségből iratkozott be német egyetemre.

Úgy döntött, hogy *EI*-nek hívja magát. 1915-ben szerzett építészeti diplomát.

Liszickij csodálja a Chagall műveit átitató fantáziát. De tetszett neki egy ettől teljesen ellentétes világot ábrázoló, nonfiguratív festő is, akivel levelezést folytatott: Kazimir Malevics. Malevics vezéregyéniség, aki körül hívei csoportosulnak. A semmiből indulva jut el az új gondolathoz, ahol minden figuratív elemet kizárnak, a képi tömeg, a szabad és „tisztá formák” javára: éljen a szuprematizmus!

1919 októberében, Liszickijt megbízzák, hogy utazzon fel Moszkvába és beszéljen Lunacsarszkijjal. A vityebszki iskolának szüksége van különféle alapanyagokra. Chagall jóváhagyásával megkeresi Malevicset is. Sikerül őt is rábeszélni, hogy jöjjön és tanítson Vityebszkben. Az általa alapított iskolában azonban Chagall tartja szorosan a gyeplőt. Így nagyon hamar viták

robbannak ki Malevics és Chagall között, alapvetően a tematikában nem értenek egyet. Malevics szerint az Októberi Forradalom fegyverdörgése kiváló alkalmat nyújt arra, hogy újragondolják magát a tanulási folyamatot, kisöpörjék a fejeket és „megtisztítsák” mindenki képzeletét a „felesleges akadémiai sallangoktól” ^[iv].

Chagall viszont ragaszkodik a hagyományokhoz, így végül lemond ^[v]. 1919. november 17-én levelet ír Oszip Brik „elvtársnak”, a moszkvai második Szabad Műhely vezetőjének, és kéri, hogy bízzanak rá egy „festőosztályt”. Kész szolgálni a forradalmat, mint írja, „ereje” és „képességei” szerint. De hiába ajánlkozik. Moszkvában csak ideiglenes foglalkoztatást kap, az Országos Zsidó Színházban, a Goszetben, mint díszlettervező. Úgy érzi, elszakadt a korabeli uralkodó „művészi termelésnek” nevezett mozgalomtól. Kicsit később, amikor már csak mint rajztanár dolgozik egy árvaházban, végképp nem lát maga előtt más megoldást, mint elhagyni Oroszországot, amíg még lehetséges. Feleségével, Bellával és 1916-ban született lányával, Idával 1922-ben Berlinbe mennek, egy újabb kiállítás apropóján. A család 1923. szeptember 1-én száll fel a párizsi vonatra.

Egészen haláláig, Chagall kitartóan ismételte: „*Nem politikai, hanem művészi okokból emigráltam...*”

Műelemzés

Marc Chagall: A forradalom, olaj, vásznon (49,7×10,2 cm), 1937. Párizs, Centre Georges Pompidou.

Az 1918–19-es orosz forradalom, vagyis a felfordított világ. Győzelmes forradalom, mint azt a földön szétterülő vörös zászló mutatja. Lenin az asztalon egyensúlyoz, fejfelé, csak az egyik karjára támaszkodva, most már övé a hatalom, mint azt a felhúzott hagyományos orosz zászló mutatja. Minden felfordult. Nagy ünneplést tartanak, dobbal, trombitával. De azért a katonák lövésre kész puskával őrködnek. Az asztal sarkán Lenin próbálja megtartani az egyensúlyt, egy rabbi egy széken ülve gondolkodik. Mivé válik majd a judaizmus, és a zsidókkal mi lesz? A kép bal alsó sarkában a Chagall-család, egy ágyon fekvő, mintha szintén ezeken a kérdéseken gondolkodna. Életrajzi történelmi pillanatokból. Nem kritikus. Még kevésbé szatirikus. Figyelmes várakozás az események súlya alatt.

Kiállítás július 16-ig a Pompidou Központban: Chagall, Lissitzky, Malévitch, az orosz avantgárd Vityebszkben (1918–1922).

A szerző Lionel Richard, író és történész, tiszteletbeli egyetemi tanár. A cikk részben átveszi a nemzetközi szemináriumon elhangzott „Remények, álmok és az orosz forradalom öröksége” című, 2017. novemberében Brüsszelben tartott előadást.

Fordította: Morva Judit

[i] 1918. március 12-i levél Nagyezsda Dobitcsinának, aki aktív részese volt a petrográdi szépművészet-szervezési csoportnak – idézi Alexander Kamenski: Marc Chagall: “Mit dem Herzen war ich immer hier...” *Kunst und Literatur* (Kelet-Berlin), Heft 2, 1988. március-április, 228-236 old. Oroszról németre fordította Helmut Rabe, a Nowy Mir 8-1987-es számában megjelent cikk alapján.

[ii] André Pierre, *Le Populaire*, 1921. szeptember 18.

[iii] Lunacsarszkij Chagall kinevezéséről szóló rendeletét és Chagall kiáltványát a Vityebszki tanácsi levéltárban őrzik. Lásd Andrej Wosnessenski: Ein Museum für Chagall! *Kunst und Literatur*, Heft 5, 1989 szeptember-október, 237-243 old. A német fordítást Petra Popowa készítette az *Ogoniok* című lapban 1987. január 22-én megjelent cikk alapján.

[iv] *Izobrazitelnoie*, n° 1, 1919, 28. old., idézi Jevgenyij Kovtun: *L'avant-garde russe dans les années 1920-1930 [Az orosz avantgárd az 1920-30-as években]*, Bournemouth (Anglia), Parkstone, 1996, 19-20. old.

[v] Lásd. Alexandra Schatskich: Malewitsch in Witebsk, *Kunst und Literatur*, Heft 5, 1989. szept/okt., 701-707 old., németre fordította Helmut Rabe, az orosz *Iskusstwo*, Heft 11/1988 elemzése. Schatskich forrásként a Moszkvai Irodalmi és Művészeti Központi Levéltár (ZGALI) adja meg.

Ora et labora! (Nemzeti Tanévnyitó, à la Kásler Miklós)

Szöllősi Istvánné

Figyelmesen hallgattam-néztem Kásler Miklós EMMI-miniszter beszédét, amellyel megnyitotta a 2018/19-es tanévet. Ez a tanévnyitó még a legedzettebbeket is próbára tette, s ez alól senki nem kivétel, aki tudja, hogy a szavak nem csupán jeladásra, hanem a kimondott – sőt kimondatlan – gondolatok megjelenítésére is szolgálnak. Ugyanúgy, ahogy a milió is, ahol a szavak elhangoznak. Mindent összevetve, az történt, aminek történnie kellett, se több, se kevesebb.

Most pedig – nagyon röviden – a tanévnyitón történekről:

1. A helyszín Esztergom, a Szent Erzsébet nevét viselő egyházi intézmény. A pulpituson a vendégek, a háttérben a falon a római katolikus egyház jelképe, a kereszt. Ezzel az égvilágon semmi baj nem is lenne, ha a tanévnyitó nem az ország összes iskolájára vonatkozna, és ha nem a világi kormány világi minisztere lenne az oktatás legfőbb irányítója, s ha a világon – de legalább az országban – mindenki katolikus lenne. De nem az. És nem is lesz, bármennyire szeretné pártunk és kormányunk.

2. Mint emlékeztetes, 1990. január 24-én a Magyar Parlament elfogadta az 1990. évi IV. törvényt, kétségtelenül azzal a céllal, hogy vallását mindenki szabadon választhatja és gyakorolhassa. De abban a törvényben bizony lelkiismereti szabadságról is szó volt! Most akkor a törvénynek az a fele, szellemének az a része, amely a lelkiismereti szabadságra vonatkozik, már nem érvényes?! Tessék mondani, akkor hová álljanak a belgák?!

3. Azt még a legelvetemültebbek se gondolhatják komolyan, hogy egy iskolai tanévnyitón, pláne, ha az ünnepség az egész nemzet gyerekeit hivatott köszönteni, az „excellenciás úr” megszólításnak helye lenne. Nincs helye! Sem egyházi, sem világi helytartónak nem jár ez a titulus a gyerekek között! Persze, ha ezzel azt akarja sugallani a megszólító, hogy a rangok senki által meg nem változtatható, nem evilági adományok, akkor az más! Akkor csak rajta! Igenis, tanulja meg az a kölyök, hogy a tekintetes, a nagyságos, a méltóságos között nincs átjárás, pláne nincs a kegyelmes-excellenciás és az összes alsóbbrendű között. Ismétlem, semmi bajom azzal, ha az említettek így titulálják egymást a saját közegükben, de az ilyesminek nincs helye egy mindenkihez szóló tanévnyitó ünnepségen!

4. Mint minden nyilvános miniszteri beszédnek, Kásler Miklós mondókájának is volt konkrét üzenete. A gyerekeknek azt üzenete, hogy szeressék szüleiket, mert tőlük kapták az életet. Ez eddig rendben van. Tiszteljék tanáraikat, mert tőlük kapják a tudást. Ez is rendben van. Szeressék hazájukat, meg nemzetüket. Ez is rendben lenne, ha a gondolat embertársaink szeretetére, vagyis minden emberre vonatkoztatva hangzott volna el, úgy, ahogy azt Jézus tanította (lásd Máténál a Hegyi Beszéd alap gondolatát!).

5. Nem panaszkodhatnak a pedagógusok, mert róluk is megemlékezett a miniszter! Sok minden között azt kérte – de ezt aztán elég egyértelműen! –, hogy erkölcsileg támogassák a kormányt. Azt a kormányt, amely kormány szakmailag bizony megteszi, ami az ő feladata! Ez egyértelmű beszéd! Vagyis az a pedagógus, aki végrehajtja a kormány szakmai vagy annak álcázott terveit, erkölcsösnek ítéltetik! S mint ilyen, bizvást ki is tüntetetik!

6. Az emelkedett miniszteri beszéd utolsó mondata tartalmazta a slusszpoént – ahogy az jó szónokhoz illik, végére hagyta a nagyívű beszéd lényegét! Vagyis tényleg a végén csattant az ostor. Mert az, hogy csattant, egyértelmű, nem kétséges! „Ora et labora” – mondá a nép szolgája latinul! Ami annyit tesz magyarul, hogy „Imádkozzál és dolgozzál!” A többi ugyanis nem tartozik rád, édes gyermekem!

Impresszum

Szerkesztőbizottság

Ádám Péter
Czöndör Gyula
Ferwagner Ákos
Hajdú János
Hegy Gyula
Hrabák András
Lugosi Győző
Morva Judit
Simon Gergely
Sipos János
Tamás Gáspár Miklós
Drechsler Ágnes

Olvasószerkesztőink:
Balla Zoltán - Gyarmati-Szabó Éva - Posváncz Etelka

e-mail: info@magyardiplo.hu

Kiadó: **Közép-Európai Fejlesztési Egyesület**
ISSN 2061-3083

Magnet Bank

IBAN: HU03 1620 0106 1160 5434 0000 0000

Magyar bankszámlaszám: 16200106-11605434

SWIFT: HBWEHUHB

az egyesület bejegyzett címe: 1088 Budapest, Múzeum u. 7. Kossuth Klub

adószáma: 18270916-1-42

Lapunkat rendszeresen
szemlézi a megújult

www.observer.hu